

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ İKTİSADI ANABİLİM DALI

**AVRUPA BORÇ KRİZİNİN KATILIM BANKALARININ
ETKİNLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: 2009-2016 YILLARINI
İÇEREN STOKASTİK SINIR ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet Talha ÖZDEMİR

İstanbul, 2019

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
AVRUPA ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ İKTİSADI ANABİLİM DALI

**AVRUPA BORÇ KRİZİNİN KATILIM BANKALARININ
ETKİNLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: 2009-2016 YILLARINI
İÇEREN STOKASTİK SINIR ANALİZİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet Talha ÖZDEMİR

DANIŞMAN: DOÇ. DR. İMRE S. ERSOY

İstanbul, 2019

TEZ ONAY SAYFASI

Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitünüz, Avrupa Birliği İktisadi Anabilim Dalı Türkçe / İngilizce Yüksek Lisans Programı öğrencisi **Ahmet Talha Özdemir**, tarafından hazırlanan, “**Avrupa Borç Krizinin Katılım Bankalarının Etkinliği Üzerine Etkisi: 2009-2016 Yıllarını İçeren Stokastik Sınır Analizi**” başlıklı bu çalışma, **05./07./2019** tarihin de yapılan savunma sınavı sonucunda **OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞUYA BAŞARILI** bulunarak aşağıda isimleri yazılı jüri üyeleri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. İmre ERSOY

Danışman

Doç. Dr. Sevgi İNECİ

Jüri Üyesi

Doç. Dr. Gülcan ÇAĞIL

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Müzaffer DARTAN

Müdür

12/07/2019 tarih ve **2019/19** sayılı Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile onaylanmıştır.

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Ahmet Talha Özdemir
Anabilim Dalı	: Avrupa Birliği İktisadı
Programı	: Avrupa Birliği İktisadı
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. İmre S. Ersoy
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2019
Anahtar Kelimeler	: <i>Bankacılık Etkinliği; Katılım Bankacılığı; Finansal Kriz; Stokastik Sınır Analizi</i>

ÖZET

AVRUPA BORÇ KRİZİNİN KATILIM BANKALARININ ETKİNLİĞİ ÜZERİNE ETKİSİ: 2009-2016 YILLARINI İÇEREN STOKASTİK SINIR ANALİZİ

Finansal krizler ülke ekonomilerini derinden etkilemektedir. Avrupa Borç Krizi de Avro Bölgesi başta olmak üzere çevre ülkelerde yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. Küreselleşme ile birlikte geniş ölçeklerde ticaret, ülkelere avantaj sağlarken; bulaşıcılık riski dezavantaj oluşturmuştur. Avrupa Birliği ile yakın ilişkiler yürüten Türkiye’de, ekonomik olarak krizin tesirleri hissedilmiştir. Ekonomilerin destekleyicisi olan bankacılık sisteminin etkinliğinin ülke ekonomileri için son yıllarda önemli hale gelmesi göz önünde bulundurularak; bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının teknik etkinliği stokastik sınır analizi ile ölçülmüştür. 2009-2016 yıllarındaki verilerle çalışılmış ve ekonometrik analiz neticesinde krizin Katılım bankalarının etkinliği üzerinde etkisinin olmadığı görülmüştür.

GENERAL KNOWLADGE

Name and Surname : Ahmet Talha Özdemir
Field : European Union of Economics
Programme : European Union of Economics
Supervisor : Associate Prof. Dr. İmre S. Ersoy
Degree Awarded and Date : Master – June 2019
Keywords : *Bank Efficiency; İslamic Banking; Financial Crisis; Stochastic Frontier Efficiency*

ABSTRACT

THE IMPACT OF THE EUROPEAN DEBT CRISIS ON THE EFFICIENCY OF PARTICIPATION BANKS: THE STOCHASTIC FRONTIER ANALYSIS IN 2009-2016

Financial crises have profound impacts on national economies. The European Debt Crisis also had devastating consequences in neighboring countries, especially in the Eurozone. In the course of globalization, on the one hand large-scale trade has provided advantages to countries; on the other hand The risk of contamination has created disadvantage. The consequences of the crisis has effects on Turkey who has been developing close relationships with European Union. Considering the efficiency of the banking system, which is a supporter of economies, has become important for national economies in recent years; technical efficiency of participation banks operating in Turkey was measured by Stochastic Frontier Analysis in this study. Data from 2009-2016 have been studied and as a result of the econometric analysis, it has been observed that the crisis has no effect on the effectiveness of Participation banks.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİL DİZİNİ	v
TABLO DİZİNİ	vi
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1
1 AVRO BÖLGESİ BORÇ KRİZİ	4
1.1 Kriz Teorileri.....	4
1.1.1 Bankacılık Krizleri.....	4
1.1.2 Para Krizleri	5
1.1.3 Dış Borç Krizi	5
1.1.4 Sistemik Finansal Kriz.....	5
1.2 Krizin Oluşumu.....	6
1.2.1 Küresel Finansal Kriz	6
1.2.2 Avro Bölgesi Borç Krizinin Nedenleri.....	12
1.2.3 Avro Bölgesi Borç Krizinin Gelişimi	15
1.2.4 Krizin Avro Bölgesi Ülkelerine Etkisi.....	20
1.3 Krizi Atlatmaya Yönelik Atılan Adımlar	22
1.3.1 Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM).....	23
1.3.2 Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)	23
1.3.3 Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)	24
1.3.4 Geleneksel Olmayan Para Politikaları	25
1.3.5 Maliye Politikaları	27
2 KATILIM BANKACILIĞI	30
2.1 Katılım Bankacılığı Esasları	31
2.1.1 Katılım Bankacılığında Akit Türleri	32
2.1.2 Katılım Bankacılığında Fon Toplama Yöntemleri.....	35
2.1.3 Katılım Bankacılığında Kar Payı.....	35
2.2 Dünyada Katılım Bankacılığı	36
2.3 Türkiye’de Katılım Bankacılığı	41

3	ETKİNLİK ANALİZİ VE EKONOMETRİK MODEL	46
3.1	Etkinlik Kavramı	46
3.2	Etkinlik Türleri ve Yaklaşımlar	47
3.3	Bankacılıkta Etkinlik Ölçümü	48
3.4	Stokastik Sınır Analizi	49
3.5	Ekonometrik Analiz	51
3.5.1	Literatür.....	51
3.5.2	Veri ve Metodoloji.....	54
3.5.3	Sonuç ve Tartışma	57
4	SONUÇLAR	63
5	EKLER	64
6	KAYNAKLAR	68
7	ÖZGEÇMİŞ	75

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1. NASDAQ Borsası 1970-2015.....	7
Şekil 2. ABD Faizler 1940-2009.....	7
Şekil 3. Avro Bölgesi Faizler 1999-2009.....	8
Şekil 4. Mevsimsel Etkilerden Arındırılmış ABD Konut Fiyat Endeksi	8
Şekil 5. ABD Kişi Başına Düşen Milli Gelir.....	9
Şekil 6. Alt Gelir ve Orta Gelir Gruplarına Verilen Krediler	10
Şekil 7. 2008 Öncesi Devlet Tahvili Faiz Oranları	16
Şekil 8. 2008 Sonrası Devlet Tahvili Faiz Oranları.....	17
Şekil 9. Kamu Borcu / GSYİH Oranı	18
Şekil 10: İslami Finans Sistemindeki Ürünler	38
Şekil 11. Katılım Bankalarının Global Bankacılık Piyasasından ve Yerel Bankacılık Piyasasından Aldığı Pay	40
Şekil 12. Üretim Fonksiyonu ve Sınır Eğrisi.....	47
Şekil 13. Bankaların Yıllara Göre Etkinliği	62

TABLO DİZİNİ

Tablo 1. 2007-2010 Yılları Arası Seçili Ülkelerde Birincil Denge	21
Tablo 2. 2007-2011 Yılları Arası Seçili Ülkelerdeki Büyüme Oranları	21
Tablo 3. 2007-2011 Yılları Arası Seçili Ülkelerdeki İşsizlik Oranları	22
Tablo 4. Avro Bölgesi'ndeki Ülkelerin ESM'ye Katılım Oranları.....	24
Tablo 5. Faiz ve Kar Payı Karşılaştırması.....	36
Tablo 6: İslami Finans Sisteminin Sektöre ve Bölgelere Göre Dağılımları	37
Tablo 7. Katılım Bankalarının Şube ve Personel Büyüme Oranları.....	43
Tablo 8. Katılım Bankalarının Seçilmiş Finansal Göstergeleri	44
Tablo 9. Katılım Bankalarının Seçilmiş Finansal Göstergelerindeki Değişim	45
Tablo 10. Girdi ve Çıktılar ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler	55
Tablo 11. Bankaların Yıllara Göre Aktif Büyüklükleri.....	56
Tablo 12. SSA İçin MLE Metodu İle Tahmin Edilen Parametreler	58
Tablo 13. Türkiye'deki Bankaların Teknik Etkinlik İstatistikleri	58
Tablo 14. Türkiye'deki Bankaların Yıllara Göre Teknik Etkinlik İstatistikleri.....	59
Tablo 15. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Etkinlik İstatistikleri.....	59
Tablo 16. Türkiye'deki Katılım Bankalarını Yıllara Göre Teknik Etkinlik İstatistikleri.....	60
Tablo 17. Türkiye'deki Bankaların Teknik Etkinlik Sonuçları	60

KISALTMALAR

AAOIFI	İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AMB	Avrupa Merkez Bankası
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
ECU	Avrupa Para Birimi
EFSF	Avrupa Finansal İstikrar Fonu
EFSM	Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması
EKK	En Küçük Kareler
ELA	Acil Durum Likidite Desteği
ESM	Avrupa İstikrar Mekanizması
FED	Federal Rezerv Sistemi
FRFA	Sabit Oranlı Tam Tahsis
GCC	Körfez İşbirliği Konseyi
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İKB	İslam Kalkınma Bankası
LTRO	Uzun Vadeli Yeniden Fonlama
LİBOR	Londra Bankalar Arası Faiz Oranı
MLE	Maksimum Olabilirlik Metodu
OMT	Doğrudan Parasal İşlemler
SSA	Stokastik Sınır Analizi
SMP	Menkul Kıymet Piyasası Programı
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu

GİRİŞ

Bankacılık sektörü günümüz ekonomilerinin ana destekçi unsuru haline gelmiştir. Bankacılık sektöründe yaşanan problemler ekonomileri doğrudan etkilemektedir. 2008 Küresel Ekonomik Kriz; bankacılık sektöründe başlamış ve tüm dünyada ekonomik krize dönüşmüştür.

2000'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'deki mali problemler, internet şirketlerinin iflas açıklamaları ve 11 Eylül saldırıları sonrasında tüketici güveni zedelenecek şekilde ekonomide durgunluk başlamıştır. Ekonomiye tekrar ivme kazandırabilmek adına, ABD Merkez Bankası konumunda olan Federal Rezerv Sistemi (FED) faizleri sert şekilde düşürmüştür. FED 'in faizi düşürmesiyle birlikte tüm dünyada varlık alımları hızlansa da asıl ABD'de varlık balonları meydana gelmiştir. Uzun vadeli ve düşük faizli konut kredileri sayesinde ev fiyatları hızla yükselmiş; yükselen ev fiyatları, ipotek sahibi kreditorlerin elini güçlendirmiş ve krediler, eşik altı olarak adlandırdığımız alt gelir grubundakilere ve geliri olmayanlara da verilmeye başlanmıştır.

FED enflasyonu sebep göstererek 2004 yılında faizleri sürpriz bir şekilde arttırmıştır. Yükselen faizle birlikte borçlular kredilerini ödemekte zorlanmış ve geliri olmayanlara verilen krediler ödenemez duruma düşmüştür. Kredi ödeyemeyenlerin sayıları arttıkça bankaların el koyduğu evlerin sayısı da artmış ve elde kalan ev sayısının çoğalmasıyla ev fiyatlarında ani düşüşler görülmüştür. Bankalar ellerindeki evlerin satışından sağladığı gelirlerle, borçluların bankalara olan borcunu kapatamaz hale gelmişlerdir. Önce eşik altı kredilerin ödenememesi sonucu 2007 yılında eşik altı krizi doğmuş, 18 Eylül 2008 yılında Lehman Brothers'ın batmasıyla küresel ekonomik kriz başlamıştır.

2009 sonlarına gelindiğinde ise Küresel Ekonomik Kriz, Avro Bölgesi'nde Borç Krizi'ne dönüşmüştür. Avrupa Birliği açısından baktığımızda; Optimum Para Alanı teorisine göre ülkelerin; ticaret, finansal piyasalar, faktör piyasaları, mali ve politik entegrasyona; fiyat ve ücret esnekliğine; simetrik şoklara ve üretim ile tüketimde çeşitliliğe sahip olmaları gerekmektedir. Teorideki şartları ele aldığımızda Avrupa Birliği'nde henüz bu şartlar sağlanmadan ortak paraya geçiş yapıldığı görülmektedir. Bu durum sonucu; hatalı risk fiyatlaması ile riski yüksek olan ülkelere de düşük faizden para akışı sağlanmıştır. Ucuz kredi sebebiyle tüketim ve mülk sahipliği ile ilişkili borçlanmalar artmış ve hane halkları ABD'dekine benzer şekilde yüksek borçlu duruma düşmüşlerdir.

Borçları hızla artan çevre ülkelerin borçlarını ödeyemeyeceği korkusu ile Küresel Ekonomik Kriz öncesi ülkelerin hesaba katılmayan borçluluk oranları, kriz sonrası faizi belirleyen ana etken konumuna gelmiştir. Ani faiz yükselmeleriyle borçlarını ödemekte zorlanan ülkeler yeni krediler bulmakta zorlanmış, Avro Bölgesi'nde yer aldıkları için para politikaları bağımsızlığı bulunmayan ve para basma gücü olmayan bu ülkelerin kredi yoluyla sağladıkları büyüme oranları da aşağıya çekilmeye başlamıştır.

Avro Bölgesi Borç Krizi sonrasında ciddi kemer sıkma politikaları ve destek mekanizmaları kurulmuştur. Krizi atlatmak için atılan tüm adımlara rağmen, üzerinden 10 yıl geçmesine karşılık henüz krizin etkileri Avro Bölgesi'nde tam anlamıyla atlatılabilmiş değildir.

Söz konusu krizlerin doğuşunda ve derinleşmesinde faiz oranları ciddi rol oynamaktadır. Faize dayalı ürün üretmeyen Katılım bankacılığı modeli ise sermaye ve emeğin ortaklığı ile ticaret gerçekleştirerek gelir oluşturmaktadır. O halde faiz oranlarına çok ciddi duyarlılığı olan krizler; faizsiz bankacılık esaslarına göre faaliyet gösteren bankaları ne şekilde etkilemektedir? Bu soru çalışmamızdaki temel sorunu oluşturmaktadır. Çünkü katılım bankaları işlevsel olarak konvansiyonel bankalara benziyor olsalar da temel farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların başında konvansiyonel bankalar mudilerden toplanan fonları faiz karşılığında kredi olarak satmaktayken, katılım bankaları mudileri ile ortaklık esasına dayalı bir yöntemle fon toplayıp fon kullandırmaktadır. Katılım bankalarının mudileri ile müşteri ilişkisi kurmak yerine ortaklık ilişkisi kurduğu da söylenebilmektedir. Katılım bankacılığı; prensip olarak faiz içermeyen çoğu bankacılık faaliyetlerini sürdüren, kar ve zarara katılma anlayışı ile fon toplayıp, reel ekonomik faaliyetler için fon kullandıran bankacılık şekli olarak adlandırılabilir. Bu şekli ile katılım bankalarının krizlerden nasıl etkilendiğini saptayabilmek için bankacılık etkinliği modelini kullanmaktayız.

Çalışmamızda bankacılık etkinliğini kullanmamızın sebebi; kriz sonrası bankacılık sektörünün etkinliğinin ekonomiler için çok önemli hale gelmesidir. Kriz sonrası bankacılık etkinliği ölçümü için takip ettiğimiz; Anayiotos, Toroyan & Vamvakidis, 2010; Belanès, Ftiti & Regaïeg, 2015; Ersoy & Çağıl, 2017 ve Pampurini & Quaranta, 2018 gibi birçok ekonometrik çalışma mevcuttur. Etkinliğin ölçülmesinde oran analizi, veri zarflama analizi ve sınır etkinliği yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışmamızda kullandığımız Stokastik Sınır Analizi (SSA); sınır etkinliği yöntemi ile bankanın mevcut durumunun, varsayılan üretim sınırına uzaklığının ölçümünü esas almaktadır.

SSA tercih etmemizde; somut verilerle çalışmamıza imkan vermesi ve ölçüm hataları gibi dışsal faktörleri modelden arındırılmasına olanak tanınmasıdır. Böylelikle pazar fiyatlarının ve diğer dışsal faktörlerin etkisinden arındırılmış olarak etkinlik ölçümleri gerçekleştirilebilmektedir. SSA ile içerisinde sadece etkinsizliği barındıran bir hata terimine ulaşılabilmektedir. Böylece modelde anlamlı bir etkinsizlik olup olmadığı test edilebilmektedir.

Türkiye'de faaliyet gösteren 24 Konvansiyonel banka ve 3 Katılım bankasının 2009-2016 yılları arasında teknik etkinlikleri SSA maksimum olabilirlik yöntemi ile incelediğimiz çalışmada Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda; krediler ve alacaklar ile menkul kıymetler çıktı; mevduat, sermaye ve emek(işçi sayısı) de girdi olarak kullanılmıştır. Öte yandan, stokastik sınır üretim fonksiyonunda kredilerin toplam aktiflere oranı da Z değişkeni olarak kullanılmıştır.

Girdilerin çıktı üzerindeki etkileri ve istatistiki veriler tartışılmış olup, etkinlik analizi bulguları detaylıca paylaşılmıştır. Krizin katılım bankalarının etkinliği üzerindeki etkisi de sonuç kısmında anlatılmıştır.

1 AVRO BÖLGESİ BORÇ KRİZİ

2007 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde ödenemeyen ipotekli borç kredileri ile başlayan ekonomik kriz, Lehman Brothers yatırım bankasının batmasıyla birlikte küresel ölçekte bir ekonomik krize dönüşmüştür. Bu kriz Avro Bölgesi'nde 2010-2012 yılları arasında en ciddi dönemini yaşamıştır.

1.1 KRİZ TEORİLERİ

Bir ülkede yaşanan finansal kırımlar hızla küresel boyuta yayılabilmektedir. Finansal kriz diye isimlendirilen bu durumun temelinde kimi finansal kurumların ya da finansal varlıkların kıymetlerini büyük ölçüde yitirmesi yer almaktadır. Finansal krizler; para krizi, bankacılık krizi, dış borç krizleri ve sistemik finansal krizler olarak dört gruba ayrılmaktadır (Sachs, 1998, s. 568).

(Mishkin, 1996, s. 39) ise finansal krizleri şu şekilde tanımlamaktadır: "Bir finansal kriz, ters seçim ve ahlaki tehlike (moral hazard) sorunlarının ileri boyutlara varması ve böylece finansal piyasaların, fonların en verimli yatırım fırsatlarına sahip olan ekonomik birimlere kanalize edilmesindeki etkinliğini kaybetmesi nedeniyle finansal piyasalarda ortaya çıkan doğrusal olmayan bir bozulmadır".

1.1.1 Bankacılık Krizleri

Bankacılık krizi, mevduat sahiplerinin birikimlerini birdenbire bankalardan geri çekmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bankaların ellerinde tuttıkları mevduatın büyük çoğunluğu kredi olarak geri satıldığından dolayı, bankalardan ani ve çoklu para çekme talebinin karşılanması zordur. Bu durumda banka iflasa doğru ilerlerken, bankada parası bulunan mevduat sahipleri de sigortaları yoksa paralarını kaybetmektedirler. Söz konusu durumun daha geniş ölçekte yaşanmasına bankacılık krizi denilmektedir. Bu durum geniş ölçekte olmasa da bankaların ellerinde yeterli büyüklükte kaynağın kalmaması kaygısı taşıyarak ödemeleri yapmaması ise kredi arzı daralması diye adlandırılmaktadır. Yaşanılan bu hareketler neticesinde bankalar, krizin itekleyici gücü durumuna gelmektedir (Fratianni & Marchionne, 2009, s. 8).

Bankacılık krizlerinde mevduat sahipleri güven kaybı ile bankada tuttıkları fonlarını geri çekmek isterler. Bu durumdaki bankaların sektördeki payının büyüklüğü, oluşabilecek finansal krizin büyüklüğünü etkileyebilir. Tek bir banka dahi bu duruma düştüğünde eğer bu banka bankacılık sisteminde büyük bir paya sahip ise, ekonomiye

yansıması ve finansal krize dönüşme ihtimali yüksektir (Yay, Yay, & Yılmaz, 2001, s. 140)

Finansal krizler genel olarak bankacılık sektöründe yaşanan krizlerin ardından başlamaktadır (Turan, 2011, s. 79). Bu da bankacılık sektöründeki istikrar ve güvenin finansal krizler için ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

1.1.2 Para Krizleri

Para krizleri temel ekonomik verilerdeki uzun dönemli bozulmalar ve yatırımcıların spekülasyon atakları göstermesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Para krizleri döviz kurlarındaki yüksek oynaklık ve faiz oranlarındaki yükselmeler ile döviz rezervlerinde gözlenen düşüş ile kendini göstermektedir.

Para krizlerinin altında yatan en büyük etkenler ise M2 para arzındaki ciddi artış ve cari açığın milli gelire oranında görülen tehlikeli yükselişlerdir (Danışoğlu, 2007, s. 2).

1.1.3 Dış Borç Krizi

Ülkelerin kamu ve/veya özel sektörlerinin ülke dışından yapmış oldukları borçlanmaları ödeyememeleri halinde yaşadıkları krize dış borç krizi denilmektedir (Delice, 2003, s. 61).

Dışarıdan borçlanan ülke, borçlarını geri ödeyemediği durumda veya borç verenlerin borçların geri ödenmeme riskini düşünerek yeni borçlar vermemesiyle, mevcut borçları vadesinden önce geri alma cabalarıyla ortaya çıkmaktadır (IMF, 2002, s. 6).

Finansal kriz türleri birbirleri ile karıştırılabilmektedirler. Buna rağmen aralarında belirgin farklar bulunmaktadır.

Dış borç krizleri, para ve bankacılık krizlerinden ayıran önemli farklılıklar vardır. Bunlar; dış borç krizinde borcun vadesinde ödenemeyeceğinin beyanıyla başladığı kabul edilmesi ve dış borç krizlerinin belirli bir dönemde yaşanmakta oluşudur (Çalışkan, 2003, s. 226).

1.1.4 Sistemik Finansal Kriz

Sistemik finansal krizlerin temelinde finansal piyasalardaki haddinden fazla bir sıklıkla görülen parasal dengesizlikler yatmaktadır. Reel ekonomide yıkıcı etkiler

oluşturabilen ve piyasaların işleyişini bozabilen bir kriz türüdür (Taylor, 2009). Genellikle ekonomik yapı, sosyal yaşam ve politik durumların değişkenliğinden kaynaklanmaktadır (Fernandez & Schumacher, 1997, s. 25).

Sistemik finansal krizler diğer kriz türlerinden farklı olarak bir yayılma sürecine sahiptirler. Birbirini tetikleyen olaylar zinciri ile gerçekleşir ve bir firmadaki sorunlar dahi ülkeler ölçeğinde probleme neden olup, kriz oluşturabilmektedir (Özer, 1999, s. 35).

Sistemik finansal kriz yaşayan ülkelerde; yukarıda belirtildiği üzere reel ekonomideki ve piyasalardaki büyük bozulmalara sebebiyet vermesi dolayısıyla, üretim azalması ve milli gelirden gerilemeler görülebilmektedir.

1.2 KRİZİN OLUŞUMU

Finansal krizler genellikle aniden değil birkaç farklı aşamada meydana gelmektedirler. İlk olarak bilançolarda bozulmalar başlar. İkinci olarak bir para krizi ortaya çıkar. Üçüncü olarak da finansal ve finansal olmayan bilançolardaki bozulma daha da derinleşerek krizin ekonomi üzerindeki yıkıcı etkilerini başlatan finansal krize girilir (Mishkin, 2001, s.11).

Finansal Krizleri ele aldığımızda; finans piyasasında meydana gelen belirsizlik ortamı ve değişikliğin artması, finans kurumlarının yükselen açık pozisyonları, kamunun gereğinden fazla borçlanması, piyasa dengesinin üzerinde fiyatlanan değerlenmiş kur gibi sürdürülmesi mümkün olmayan politikaların uygulamaya konması ve peşinden gelen yüksek cari işlemler açıkları, kırılganlığı arttırarak ekonomiye olan güveni azaltmaktadır (Goldstein, 1998, s. 18).

1.2.1 Küresel Finansal Kriz

2000'li yılların başında ABD' de meydana gelen NASDAQ borsasının aşırı değerlenmesi neticesi oluşan balonun patlaması ile birlikte ekonomik durgunluk yaşanmıştır (Şekil 1). Peşinden gelen terör saldırıları ile artan kargaşa ve endişe hali bu ekonomik durgunluğu iyice derinleştirmiştir.

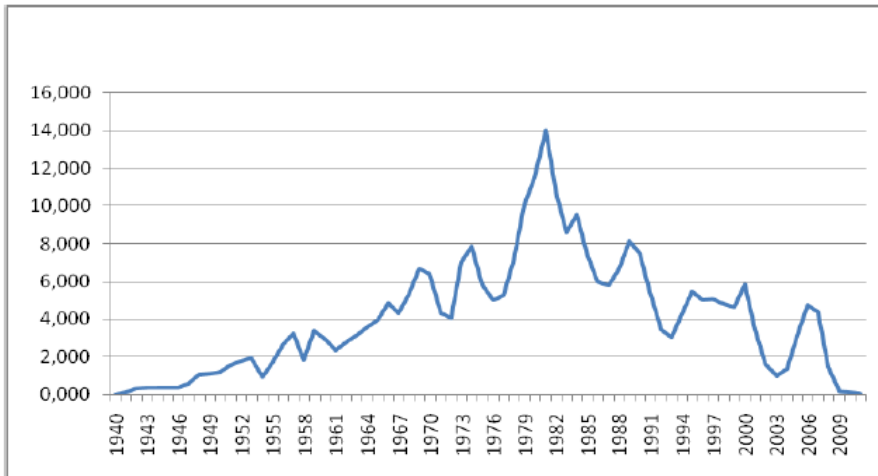
Şekil 1. NASDAQ Borsası 1970-2015

Kaynak: (Macrotrends, 2019)

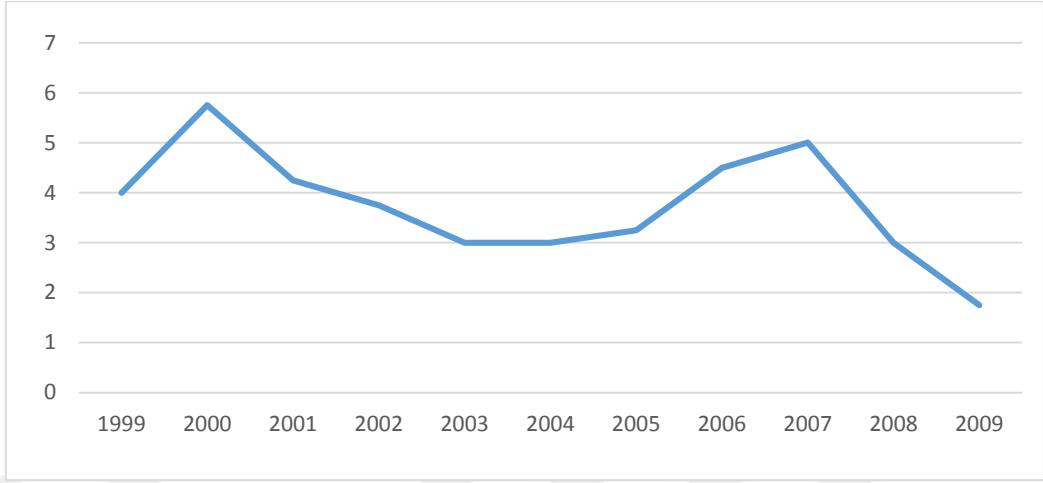
Ekonomik durgunluğu ve kriz sonrası ekonomiyi canlandırmak için faiz oranlarının aşağıya çekilmekte olduğunu Şekil 2'den görebiliriz. 2001 yılı itibariyle de küresel ekonomideki yavaşlama, başta ABD ve Avrupa Merkez Bankaları olmak üzere merkez bankalarının talebi artırıp piyasaları canlandırabilmek adına uyguladıkları para politikalarında gevşemeye gitmeleri ve faiz oranlarının düşürülmesiyle para arzının arttırılmaya çalışılması sonucunu doğurmuştur. ABD'de %6'larda olan faizler %1'lere kadar (Şekil 2), Avro Bölgesi'nde temel faiz oranları %5 seviyelerinden %1,75'lere kadar düşmüştür (Şekil 3).

Şekil 2. ABD Faizler 1940-2009

Kaynak: (Council of Economic Advisers, 2012)

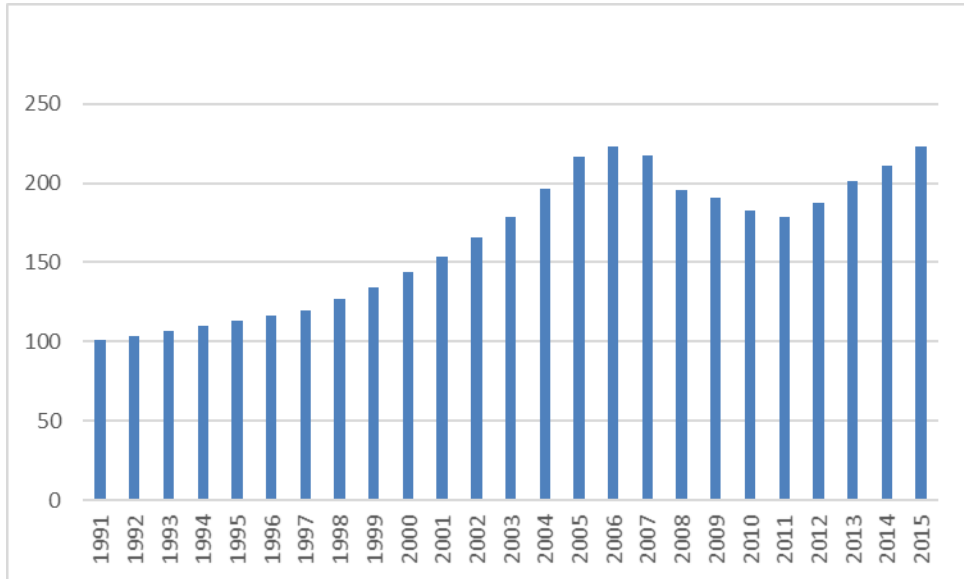
Şekil 3. Avro Bölgesi Faizler 1999-2009

Kaynak: (European Central Bank Database, 2018)

Bunun sonucu tüketim beklenildiği üzere hatta beklentilerin de üzerinde artmıştır. Öyle ki aşırı tüketim talebiyle varlık fiyatlarında balonlar oluşmuştur. Bankalar da düşük faizle uzun vadeli krediler vermeye başlamış ve konut kredisi gibi kredilerde hızlı artışlar yaşanmıştır. Kredilere talebi arttırmak amacıyla geri ödeme ihtimali düşük olan tüketicilere de krediler verebilmek için kredi koşullarındaki sıkı duruş yerini gevşetilmiş kredi koşullarına bırakmıştır. Faizler düşük olduğu için ev almak isteyenlerin sayısı artmış ve böylece ev fiyatları hızla yükselmeye başlamıştır (Şekil 4).

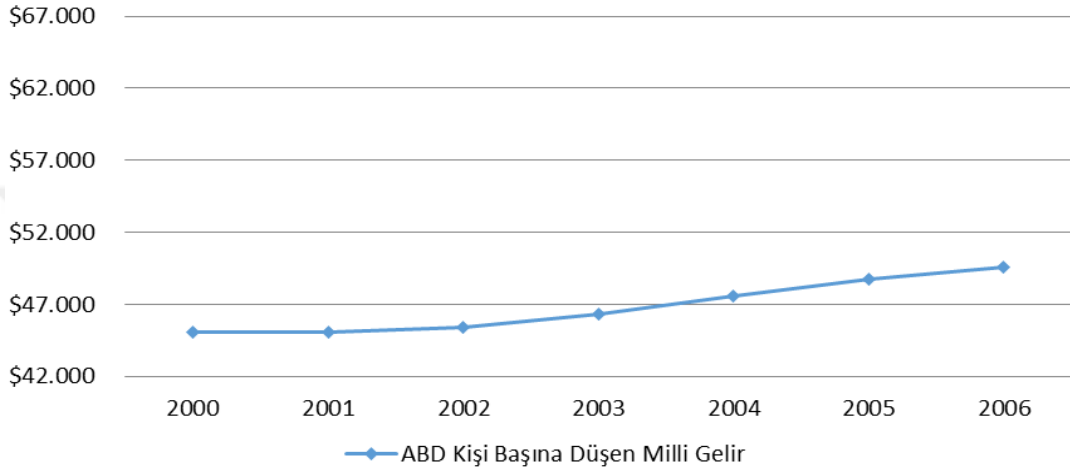
Şekil 4. Mevsimsel Etkilerden Arındırılmış ABD Konut Fiyat Endeksi

Kaynak: (FHFA, 2019)

Kişi başına düşen milli gelir Şekil 5’de görüleceği üzere çok yükselmemişken, ABD konut piyasasında oluşan yüksek fiyat artışları, bireylerin konut talebinin kredi kaynaklı olduğunu doğrulamaktadır. Bu da krizin zeminin nasıl hazırlandığı konusunda bize bilgi vermektedir.

Şekil 5. ABD Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Kaynak: (Amerika Birleşik Devletleri - Kişi başına düşen GSYİH, 2019)

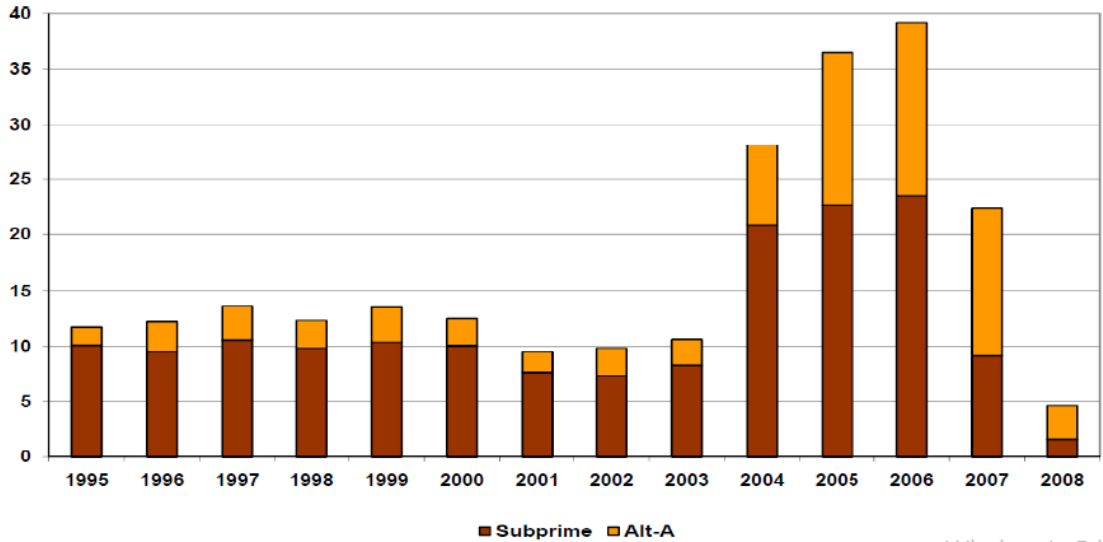
ABD kişi başına düşen milli gelire Şekil 5’de baktığımızda 2000-2006 yılları arasında 45 bin dolar seviyelerinden 49 bin dolar seviyelerine ilerlemiştir. Bu artış yaklaşık %10 seviyelerinde gerçekleşmiştir. Ev fiyatlarındaki artışa Şekil 4’de baktığımızda ise bu oran %53 seviyelerindedir. Konut fiyatlarının reel ekonomik gelişim ile artmadığını, kredi balonları ile şişirildiğini çok rahat söyleyebiliriz.

Yüksek talebe sahip olan konut kredilerinin tekrar satılması Amerikan finans kurumlarında yüksek kâr oluşturmuştur. Bu kurumlar ipotekli konut kredilerini tek bir havuzda birleştirerek ikincil piyasalarda yeniden satışa sunmuşlardır. Havuzda birleştirilen kredilerin çoğunluğu ise ödeme gücü yetersiz müşterilerin oluşturduğu “eşik altı ipotekli borç” kredilerinden oluşmaktadır. Burada Amerikan bankalarının yüksek riskli gruplara geniş krediler verirken temel hareket noktasını, kredilerin geri ödenmemesi durumunda ipotek ettirilmiş konutlara el konulması oluşturmuştur. Bunun sebebi kurumların ellerindeki likidite fazlasını değerlendirmek ve daha fazla müşteriye satılarak faiz gelirlerini yükseltmek adına, yüksek riskleri göze alarak ödeme gücü yetersiz müşterilere kredileri verme çabası göstermeleridir (Erarlan, 2016, s. 81).

İpotekli ev kredisi veren bankalar bu kredileri bir fonda birleştirerek ikincil piyasalarda tekrar satışa sunmuşlardır. Bu işleme menkul kıymetleştirme denilmektedir. Menkul kıymetleştirme ise; “Menkul kıymetleştirme, alacaklardan (varlıklardan) elde edilecek nakit akımları karşılığında borç senedi ihraç edilmesi” olarak tanımlanmaktadır (SPL, 2018, s. 93)

Menkul kıymetleştirilen kredilerin çoğunluğunun içinde, eşik altı kredi olarak adlandırılan eşik altı kredi derecesine sahip alt gelirli müşterilerin kredileri bulunmaktadır. Borç ödenemediği takdirde fiyatları yükselmiş evlere el koyularak zararlarını telafi eden bankalar bu durumun uzun dönemde devamlı olacağı düşüncesine kapılarak davranışlarını sürdürmüşlerdir. Böylece geliri düşük ve geri ödeme ihtimali düşük tüketicilere de verilen krediler gittikçe artmaya başlamıştır (Şekil 6).

Şekil 6. Alt Gelir ve Orta Gelir Gruplarına Verilen Krediler

Kaynak: (Belsky & Richardson, 2010, s. 149)

Krizin sebebi sadece bankacıların daha çok kazanma hırsı değildir. ABD ekonomisinin 2000’li yıllarda yaşadığı durgunluğun borçlanma ile gerçekleşen tüketim sayesinde aşılma istenmesidir. Temel problem ise borç takviyesinin yeteri kadar sağlanamamasıdır (Krugman, 2009, s. 170)

Uygulanan düşük faiz politikası sonucunda konut piyasasında astronomik bir balon meydana gelmiştir. Düşük faizin teşvik ettiği kredi talebi ve yüksek riskli kredilerin oluşturduğu balon, menkul kıymetleştirme yoluyla uluslararası piyasalara ihraç edilmiştir (Birdal, 2009)

2004 yılında talebin beklenenden çok artması ve devamında gelen enflasyon sonucu (FED) yani ABD merkez bankası sürpriz bir şekilde faizleri arttırmıştır. Faizler 2004-2006 yılları arasında %1' li seviyelerden %5,25' lere yükselmiştir. Borçlular için sorun teşkil eden bu durum neticesinde borçların geri ödeme oranlarında düşüş gözlenmiştir. Yüksek gelir grubunda yer alan borçlular dahi ani faiz yükselişi karşısında zorluk yaşamışlardır. 2004 yılı borçlular için deyim yerindeyse güneşli günlerin bittiği yıl olarak adlandırılabilir.

Ödeme gücü düşük müşterilere konut kredileri kullanılırken daha yüksek faiz oranlarının belirlenmesi, borçlu müşterilerin sırtlarındaki yükleri iyice arttırmış ve geliri düşük olan ya da olmayan kesimin oluşturduğu Eşik Altı İpotekli borç kredilerindeki ödeme oranları iyice düşmüştür. Bu piyasada nakit akışının sağlanamamasına ve bankaların nakit sorunları ile karşılaşmasına sebep olmuştur. Nakit sıkıntısı yaşayan bankalar kullandıkları kredileri azaltmaya gitmek zorunda kalmışlardır. Kredilerin düşmesi ise peşinden konut talebinde keskin bir düşüş getirmiştir. Talebi azalan konut fiyatları hızla düşmeye başlamıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonrasında finansal piyasalarda volatilité artmış asimetrik enformasyon sorunu belirgin hale gelmiştir. Hali hazırda oluşmuş varlık balonları bir bir patlamaya başlamış ve sonucunda bankalar evleri satıp kendilerini fonlayamadıkları için yükümlülüklerini yerine getirmede eksik kalmışlardır. Panik ortamına giren finansal piyasalarda menkul kıymetleştirmenin de etkisiyle, 2007 yılı içerisinde devasa bir finansal kriz ortaya çıkmıştır (Öztürk & Gövdere, 2010, s. 385).

Önce eşik altı kredilerin ödenememesi ile 2007 yılında eşik altı krizi doğmuştur. 18 Eylül 2008 yılında Lehman Brothers'ın batmasıyla küresel krizin fitili ateşlenmiş olmuştur. 2009 sonlarına gelindiğinde ise kriz Avrupa ülkelerine sıçramıştır.

Yaşanan likidite krizi ile birlikte bankalar ellerinde nakit tutma eğilimine gitmişlerdir. LIBOR (Londra Interbank Offered Rate) oranları artmış borçlanma maliyetleri yükselmiştir. Piyasadaki sorunu fark eden FED, piyasaya likidite sağlamıştır. Faiz oranlarını ani şekilde düşürmüştür. Yeterli gelmeyen bu para politikası önlemler sonrasında ABD hükümeti de maliye politikalarını devreye sokmuş ve vergi indirimleri ile kurtarma paketleri ile dalgalanmaları durdurmaya çalışmıştır (Alptekin, 2009, s. 15).

Kredi Derecelendirme Kuruluşları asimetrik bilginin önüne geçmek için ekonomik sistem içerisinde var olmuşlardır. Konut kredilerinin fiyatlanması noktasında

en büyük görev yine kredi derecelendirme kuruluşlarındadır. Fakat bu noktada kredi derecelendirme kuruluşlarının gelir kalemini tahvil ihracı gerçekleştiren finans kurumlarının oluşturması ve sağlanan bu hizmet için yüksek ücretler talep etmeleri, yapılan derecelendirme notlarının berraklığı ve kalitesi konusunda şüphe uyandırmaktadır. Tahvil ihraç eden finans kurumlarının, ihraç ettikleri tahvilleri sorunsuz gösterme gayretlerini destekler pozisyonda konumlanan kredi derecelendirme kurumları, risklerin yayılmasında ve krizin oluşmasında etki sahibi olmuşlardır.

1.2.2 Avro Bölgesi Borç Krizinin Nedenleri

1.2.2.1 Avrupa Birliği ve Avro Bölgesi'nin Kuruluşu

Avrupa Birliği'nin temeli; İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın, Jean Monnet'in hazırladığı tasarımı temel alarak Avrupa Devletlerini, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma davet etmesi ile atılmıştır (AB Başkanlığı, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, 2013).

1951 tarihinde Paris Antlaşması ile Avrupa Kömür Çelik Topluluğu kurulmuştur. Topluluğun asıl amacı; güçlü Avrupa Devletleri Almanya ve Fransa arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, Devletlerin ellerinde bulundurdukları kömür ve çelik gibi önemli değere sahip endüstri ürünlerini ortak bir kontrol mekanizması altında birleştirmek ve yeni bir savaş ihtimalini ortadan kaldırmaktır (Bozkurt, Özcan, & Köktaş, 2004, s. 15).

AKTÇ Dışişleri Bakanları'nın Venedik şehrinde 1956 yılında yaptıkları toplantı sonucu Avrupa Ekonomi Topluluğu kurulması planlanmıştır. 1 Ocak 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile kömür ve çeliğin ortak bir mekanizma ile yönetilmesiyle elde edilen bütünleşmeyi, ekonominin bütün bölümlerine yaymak hedeflenmiştir. Bu amaçla ortak bir pazar ve gümrük birliği ile malların dolaşımını serbestleştirmek, emek ve ulaşım serbestliği ile ilgili politikalar belirlemek, ortak bir tarım politikası geliştirebilmek ve ekonomik kalkınma için gerekli kurumları tesis etmek olarak bir dizi adımlar belirlenmiştir (Akdemir, 2014, s. 50).

1965 yılında imzalanan Brüksel Antlaşması ile Avrupa Ekonomi Topluluğu, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu; Avrupa Topluluğu çatısı altında birleşmişlerdir (AB Başkanlığı, Avrupa Birliğinin Tarihçesi, 2013)

1969 La Haye Zirve'sinde; Ekonomik ve Parasal Birlik oluşturmak amacıyla ilk adımlar atılmıştır. Zirve sonrasında; zirveye katılan Devlet veya Hükümet Başkanları, siyasi iradenin isteği var olduğu sürece, Avrupa Topluluğunun adım adım Ekonomik ve Parasal Birliğe doğru evrilmesi yönünde görüş açıklamışlardır. Henüz 1970 yılında dönemin Avrupa Topluluğu Komisyon başkanı Pierre Werner öncülüğünde hazırlanan Werner Raporunda, 10 yıllık süre zarfında Avrupa Topluluğu'nun parasal birliğe geçebileceği belirtilmiştir. Fakat o yıllarda yaşanan ekonomik belirsizlikler sebebiyle uygulamaya alınamamıştır. Ancak bu rapor Avrupa Topluluğu'nun ekonomik entegrasyondaki hedefini göstermesi açısından önemli görülmüştür. 1972 Paris Zirvesi'nde üye ölkeler Ekonomik ve Parasal Birlik için siyasi irade beyanları ile süreç somut bir aşamaya geçmiştir (Karluk, 1998, s. 5)

Ekonomik ve Parasal Birlik için ilk adım üye ölkelerin birbirleri arasındaki kurların dalgalanma marjlarının azaltılması olmuştur. Üye ölkelerin Merkez Bankaları 1971 yılında, döviz kurlarındaki marjın %7.5'den %6'ya indirilmesi kararıyla Ekonomik ve Parasal Birlik yolunda ilk resmi hareketlerini gerçekleştirmişleridir (Aktan, 1983, s. 95).

1972 yılında üye ölkelerin Merkez Bankaları ikinci adımı atarak, Topluluk paralarının birbirleri arasında dalgalanma aralığını %2.25'e indirerek yılan uygulaması ve bu paralar ile Amerikan Dolarının dalgalanma aralığını ise %4.5'e indirerek tünel uygulamasını hayata geçirmiştir. Merkez bankalarının; yılanı tünel içerisinde tutmaya çalışırken Amerikan Dolarını ve yılanın genişliğini de %2.25 de tutabilmesi için de topluluk paralarını kullanması kabul görmüştür (Aktan, 1983, s. 97). Bu uygulama 1977 yılına kadar üye ölkelerin istikrarsız bir şekilde katılımlarıyla sürdürölmüştür. Bazı ölkeler uygulamaya hiç katılmazken, bazıları da kimi zaman katılıp kimi zaman uygulamadan ayrılmışlardır.

1978 yılına gelindiğinde Amerikan Doları'nda yaşanan sürekli değer kayıpları ile topluluk içerisinde baş gösteren enflasyon ve ekonomik durgunluk belirtileri sonucu Parasal Birliğe gidilme ihtiyacı tekrar anlaşılmıştır. 1978 Bremen Zirvesi'nde Parasal Birlik için bir plan oluşturulmuştur. Bu plana göre Avrupa Para Sistemi kurulacak ve parasal istikar sağlanacaktır (El-Agraa, 1990, s. 118).

1979 yılında Avrupa Para Sistemi kurulmuş ve topluluğa üye ülkeler arasında Avrupa Para Birimi (ECU) adı altında bir para sepeti hayata geçirilmiştir. Avrupa Para Birimi, Avrupa Topluluğunun hesap birimi olarak işlev görmekte ve sonradan Avrupa Merkez Bankası olacak Avrupa Parasal İşbirliği Fonu tarafından çıkarılmaktaydı.

1992 yılına gelindiğinde Maastricht Antlaşması ile artık topluluğun adı ve ünvanı değişmiş, Avrupa Birliği adını almıştır. Yine aynı antlaşma ile ekonomik ve parasal birliğe geçiş için Delors Raporundaki plan tekrarlanmış ve kriterler belirlenerek hazırlıklar hızlandırılmıştır (İKV, Avrupa Birliği: Tarihçe, 2014).

1 Ocak 1999 tarihi itibarıyla Avro Bölgesi kurulmuş ve Avrupa Para Birimi yerine Euro, hesap birimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk on yıl başarılı geçmiş ve ticari faaliyetler artarak finansman maliyetleri azalmıştır.

1.2.2.2 Avro Bölgesi Borç Krizinin Oluşumu

Küreselleşme ve finansal piyasalardaki gelişmiş entegrasyon nedeniyle ekonomilerde bulaşıcılık problemi baş göstermiştir. Bu bulaşıcılığın sonucu olarak 2007 yılında başlayan küresel ekonomik kriz, Avro Bölgesi'nde yapısal problemlerin de etkisi ile Avrupa kıtasına sıçramıştır. 2010 yılında Avro Bölgesi gerçek anlamda bir krize girmiş kabul edilmektedir.

Krizin doğmasında yürürlükte olan ekonomi politikalarının kısa vadede sorunları gizlemesiyle birlikte pek çok siyasi ve ekonomik yapısal sorunların göz ardı edilmesi önemli derecede etkili olmuştur. Bu sebeple Avro Bölgesi'nde yaşanan kriz sadece konjonktürel gerekçelerden dolayı değil esasında yapısal problemlerden doğan bir kriz olarak değerlendirilmektedir (Illing, 2013, s. 7).

Avro Bölgesi'nde birbirlerinden farklı iktisadi dinamiklere sahip ülkelerin varlığına rağmen, Avrupa Merkez Bankası'nın tek bir faiz oranı belirleyerek bunu tüm Avro Bölgesi'ne ortak koşması, kimi ülkelerin ekonomilerinde var olan problemleri gizleyerek yatırımcılarda yanlış kanaatler oluşmasına sebep olmuştur.

Avro Bölgesi'nde yer alan özellikle çevrede bulunan Portekiz, İtalya, İrlanda, Yunanistan ve İspanya'da hâlihazırda var olan yapısal problemler ihmal edilerek, düşük faiz oranları ile ucuz krediler bu ülkelere akmaya başlamıştır. Hızlı kredi büyümeleriyle gerçekleşen tüketim neticesinde bu ülkelerde borç balonları oluşmuştur. Yüksek

borçlarına rağmen Avro Bölgesi'nde olmanın verdiği kredibilite sayesinde düşük faiz oranından bol kredilere erişimde sorun yaşamamışlardır.

Söz konusu ülkeler birlik içerisindeki diğer ülkeler ile yaptıkları ticaretle de açık vermeye başlamışlardır. Bunun sebebi ucuz kredi ile ithalatlarının arttırmalarına rağmen, ekonomik altyapıları ile yapısal dinamiklerinin uygun olmamaları ve verimlilik problemleri yaşayarak ihracatlarını arttıramamaları olmuştur. Bu dönemde krediler sayesinde yakalanan yüksek büyüme oranlarına sahip olmuşlar ve genişlemeci politikaları sürdürmüşlerdir.

Merkez ülkeleri olarak adlandırılan Almanya, Avusturya, Fransa, Finlandiya ve Hollanda gibi gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde ise cari fazlalar meydana gelmektedir. Elde edilen bu cari fazlalarda yine krediler ile çevre ülkelerin kullanımına sunulmuştur. Yaşanılan bu döngüyle borçları hızla artan çevre ülkelerin borçlarını ödeyemeyeceği korkusu yavaş yavaş hissedilmeye başlanmıştır. Sonuç olarak cari açık veren çevre ülkelere kredi akışları yavaşlamış ve bu ülkelerin kredi yoluyla elde ettikleri büyüme oranları da aşağıya çekilmeye başlamıştır (Illing, 2013, s. 13).

2008 yılı öncesinde hesaba katılmayan borçluluk oranları 2008 yılı sonrasında neredeyse faizin belirlenmesinde en etkili unsur olarak değerlendirilmiştir. Olması gerekenden daha düşük faiz oranları ile borçlanmasını arttıran ülkeler, borçluluğun risk olarak algılanması ile birlikte bu sefer de gereğinden fazla faiz oranları ile karşı karşıya kaldılar. Para politikası bağımsızlığı olmadığı için para basma hakkı olmayan Avro bölgesi ülkeleri, borçlarını ödemek için borca ihtiyaç duymaktaydılar. Söz konusu ülkeler çok yükselen faiz oranları nedeniyle borçlarını ödeyemez duruma düşmüşlerdir (De Grauwe & Ji, 2012, s. 17).

Sonuç olarak hem küresel finansal kriz hem de Avro Bölgesi'ndeki yapısal iktisadi bozukluklar Avrupa Borç Krizinin doğmasına neden olmuşlardır.

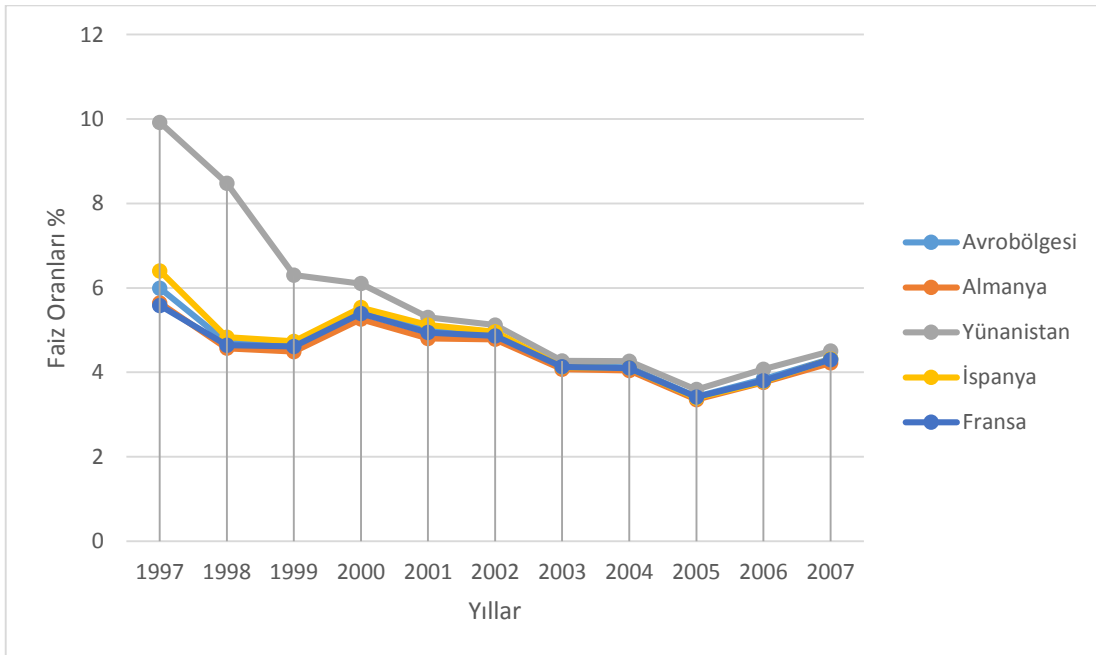
1.2.3 Avro Bölgesi Borç Krizinin Gelişimi

İlk olarak Yunanistan'ın ekonomik verilerle oynadığı gerçeğinin gün yüzüne çıkması asimetrik bilgi sorununun Avro Bölgesi içinde dahi çok ciddi boyutlarda olabileceğini göstermiştir. Diğer üyelere kıyasla geri kalmış bir ekonomiye sahip olan Yunanistan, ana gelir kaynağını tarım ve turizmden sağlamaktadır. Savurgan kamu harcamalarıyla birlikte kırılabilirliği artan Yunanistan ekonomisi, entegrasyon için gerekli

reformları da yeterince yerine getirememiştir. 2009 yılına gelindiğinde Yunanistan'ın borçlarını ödeyemez olduğu gerçeği herkesçe kabul edilmiştir. Bu tarihten sonra uluslararası finans kurumları tarafından krediler ve yardımlar yapılarak ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Yunan devleti tarafından ödenemeyen borçlar sebebiyle risk primi yükselmiş ve sonucunda devlet tahvillerinin faizleri artmaya başlamıştır. Avro Bölgesi'nde bu denli kırılgan ve iktisadi yapısı bozuk bir ülkenin varlığı, mevcut parasal birliğe olan güveni de zedelemiştir. Güvenin sarsılması yatırımcıları tedirgin ederek mevcut yapıdan paralarını kurtarmaları için para çıkışları yapmalarına neden olmuştur. Uluslararası kreditorler tarafından güven ortamı yeniden tesis edilmeye çalışıldıysa da yetersiz kalmış ve yatırımcılar hem Yunanistan hem de benzer ekonomik kırılganlıklara ve borçlara sahip ülkelere yatırım yapma noktasında çekimser davranmışlardır. Yunanistan'ın bu durumu Avro Bölgesi'nin tamamının risk priminin artmasında ve diğer çevre ülkelere olan güvenin de zedelenmesinde önemli bir etkiye sahiptir (Illing, 2013, s. 32-33).

Parasal Birliğe gidildiğine döviz kurundaki dalgalanma riski ortadan kalkar ve tek bir merkez bankası tarafından tek bir para politikası uygulandığı için birlik içindeki ülkelerin faiz oranları yakınsar (Dura, Atik, & Dumrul, 2007, s. 133) Şekil 7'de Parasal Birliğin etkisiyle yakınsayan 10 yıllık devlet tahvili faiz oranları gösterilmektedir.

Şekil 7. 2008 Öncesi Devlet Tahvili Faiz Oranları

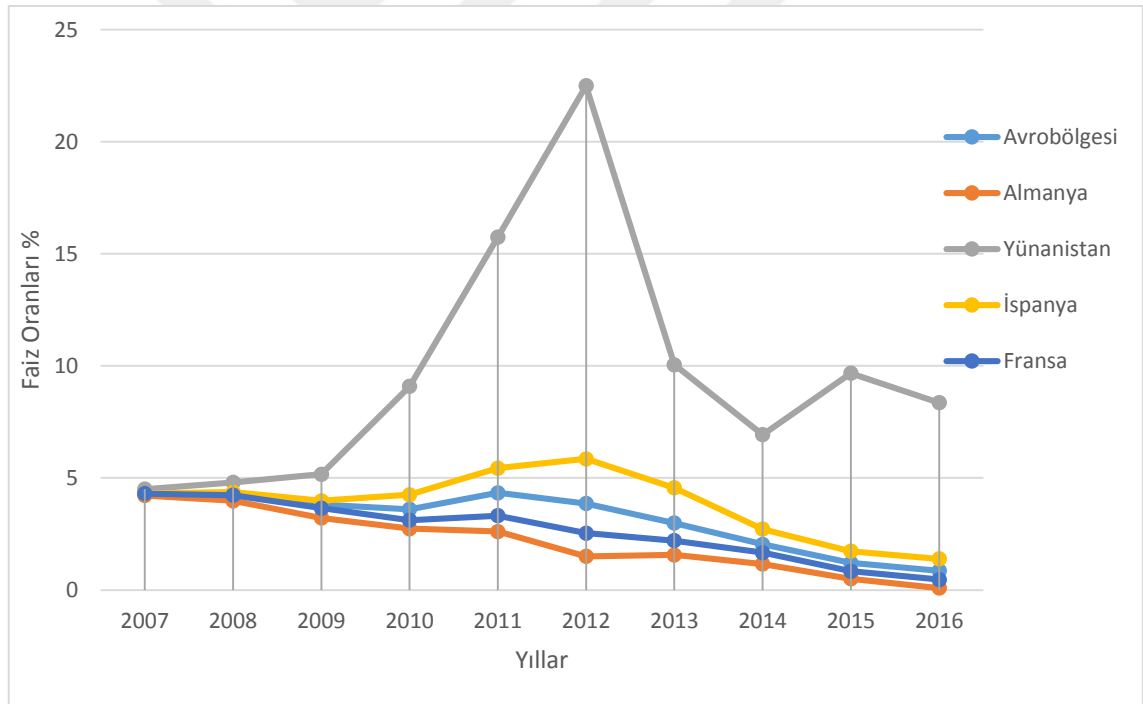

Kaynak: (Eurostat Database, 2019)

Parasal Birliğe gidilmeden önce Şekil 7’de görüleceği üzere Yunanistan’ın faiz oranları %10 seviyelerinde seyredirken merkez ülke olarak adlandırılan Almanya ve Fransa’da faiz oranları %6’nın aşağılarında seyretmekteydi. Avro Bölgesi kurulduktan sonra bütün ülkelerin faiz oranları birbirlerine yaklaşmış ve 2005 yılına gelindiğinde Almanya’nın faiz oranı %3.35 iken Yunanistan’ın faiz oranı %3.59 olmuştur.

Görüldüğü gibi teoride beklenen gelişme pratikte hayat bulmuş ve Parasal Birlik olan Avro Bölgesi’nde ülkelerin faiz oranları neredeyse eşitlenmiştir. Ancak daha önce bahsettiğimiz gibi ülkeler arasında yapısal problemler ve ekonomik gelişmişlik farklılıkları mevcuttur. Avro Bölgesi’ndeki ekonomik güvenin sarsılması ve asimetrik enformasyon sorunu ortaya çıktığında Şekil 8’de görüldüğü üzere 10 yıllık devlet tahvili faiz oranları astronomik şekilde değişmeye başlamıştır.

Şekil 8. 2008 Sonrası Devlet Tahvili Faiz Oranları

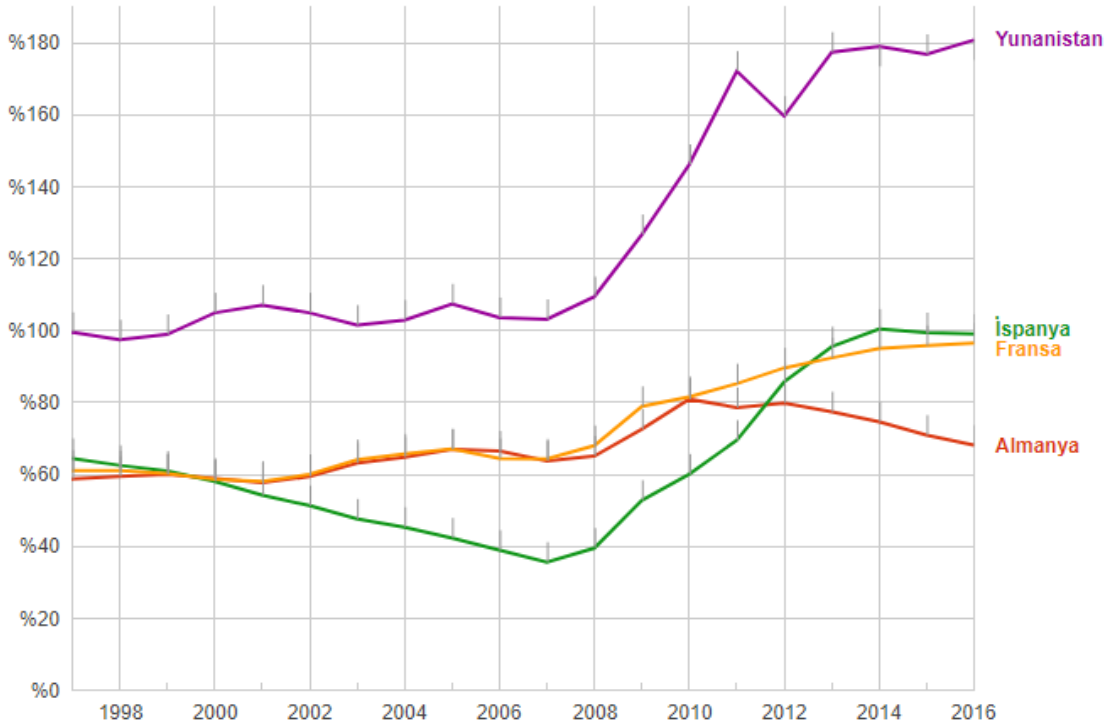

Kaynak: (Eurostat Database, 2019)

Şekil 8’e bakıldığında %4’ün altında olan Yunanistan faizleri kriz ile birlikte 2012 yılında %22.5’i test ederken aynı dönemde Almanya’nın faiz oranlarının %1.5’e düştüğü görülmektedir. Avro Bölgesi içerisindeki merkez ve çevre ülkeleri arasında asimetrik bir faiz farklılığı oluşmuştur.

Hâlihazırda kırılğan ekonomik yapılara ve yüksek borçlara sahip olan çevre ülkeler, ani yükselen faiz oranlarıyla birlikte sürdürülemez ve ödenemez bir borç batağına çekilmişlerdir. Kurtarma paketleri ve yardımlarla birlikte yangının ateşi söndürülmeye çalışıldıysa da açılan yara çok büyük olduğundan yeteri kadar fayda sağlanamamıştır. Bunlarla birlikte maliye politikalarında savurgan davranan çevre ülkeler, her geçen gün daha da borçlu duruma gelmişlerdir.

Şekil 9. Kamu Borcu / GSYİH Oranı

Kaynak: (Eurostat Database, 2019)

Şekil.9'da ülkelerin borçlarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarına oranı gösterilmektedir. Piyasalarda bozulan güven ortamı ve kriz sarsıntıları nedeniyle Yunanistan'ın borcunun %100 civarından %180'e kadar yükseldiğini görmekteyiz. Çevre ülkeler yükselen faiz oranlarıyla birlikte devasa borç yükleriyle karşı karşıya kalmışlardır. Küresel finans krizinin devam ettiği döneme denk gelen bu zamanlarda tüm dünyada nakit sıkıntısı yaşanırken borç bulmak ülkeler için çok güç hale gelmiştir.

Durumun farkına varan merkez ülkeler ve Avrupa Merkez Bankası kurtarma ve yardım paketlerini devreye sokmuştur. Söz konusu çevre ülkeler sürekli bütçe açıkları verdiklerinden dolayı, uygulanan kurtarma ve yardım paketleri de yeterince etkili olamamıştır.

Avro Bölgesi'nde faaliyet gösteren bankaların ellerinde çok sayıda devlet tahvili mevcuttur. Faizlerin yükselmesi ve ödenemeyen borçlar nedeniyle bankacılık sistemi de kendisini çeviremez duruma gelmiştir. Borçların ödenebilmesi için Avrupa Merkez Bankası faizleri düşürmeye başlamıştır. Borçlu bankaların kamu tarafından devralınmasıyla birlikte bankalarda biriken borç doğrudan kamuya aktarılmıştır. Bu da kamu borçlarının daha da yükselmesine sebebiyet vermiştir. Bankacılık sektöründeki kriz böylece kamu kesimine de sıçramıştır (Prinz & Beck, 2012, s. 186). Bu durumun en net örneği İrlanda'da meydana gelmiştir. Kriz öncesi Avrupa Birliği içerisinde en düşük borç stokuna sahip ülkelerden biri olan İrlanda, borç krizi sonrasında bankaları kurtarabilmek için yapılan yardımlar neticesinde borç yükünü devasa boyutlara taşımıştır. Borçlarından dolayı Avrupa Merkez Bankası'nın yardımlarına muhtaç hale gelmiştir (Gillespie, 2012, s. 129).

Özellikle İrlanda; kriz öncesi ekonomik göstergeleri düzgün iken kriz'den en çok etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. Dışa açık bir ekonomiye sahip olan İrlanda, yabancı sermayenin desteği ile büyümektedir. Bu sebeplerle küresel ekonomideki yavaşlama İrlanda'yı çok ciddi etkilemiştir.

İrlanda borsası (Iseq) 2007 yılı sonunda %26,3 değer kaybetmiş ve AB içerisinde en çok değer kaybeden borsa olmuştur. Finans şirketlerinin hisseleri %41'lere varan düşüşler göstermiştir. İnşaat sektöründeki genişleme ile ekonomide bir ivme sağlayan İrlanda'da, kriz ile birlikte konut kredilerini ödeyemeyen müşteriler nedeniyle bankalar batmış ve batan 6 banka devlet tarafından kurtarılarak söz konusu borç kamu borcu haline dönüşmüştür (Özcan, 2008).

İrlanda 2007 yılına kadar bütçe fazlası verirken, bankaların borçlarının kamu tarafından üstlenilmesiyle 2008'den 2011'e kadar sırasıyla; %7.3, %14.1, %31.3 ve %9.8 bütçe açıkları vermiştir (IMF, 2019).

2008 Küresel ekonomik krizin etkileri, borçlanma yoluyla da olsa büyüeyebilen ekonomiler sayesinde telafi edilebilir düzeydeydi. Çünkü borçların geri ödenebilmesi için büyümenin olması gerekmektedir. Büyümeyle birlikte artan gelirler borçların ödenmesini sağlayacaktır. Oluşan borç ödeme kapasitesi sayesinde risk algısı zayıflayacaktır. Fakat Avro Bölgesi'nde yaşanan güven ortamının bozulması ve asimetric enformasyon sorunun ortaya çıkması panik havası oluşturmuştur. Uygulanan para ve maliye politikaları bu paniği dağıtmaya yetmemiştir. Finans piyasalarındaki panik hane halklarını da etkilemiş ve tüketim talebi negatife dönmüştür. İç piyasalarındaki canlılığı da yitiren ülkeler darboğazdan çıkamamışlardır. Böylece kriz her geçen gün derinleşmiş ve çıkılması daha zor bir hal almıştır.

Talebi canlandırmak ve enflasyonu yükseltmek krizin derinleşmesini önleyebilir gözükmektedir. Çünkü enflasyon ile borç stoku düşürülebilir ve borçlar ödenebilir düzeye çekilebilir. Fakat Almanya'nın enflasyona karşı sert tutumu bu çözüm yolunun da önünü tıkamıştır. Ayrıca tek bir para politikası varlığı nedeniyle enflasyonun bozucu etkilerinin, para politikası bağımsızlığına sahip ülkelere nazaran Avro Bölgesi'ndeki ülkeleri daha ciddi sarsacağından korkulmuştur. Aynı dönemde enflasyonun gerektiğini savunanlar tarafından Avro Bölgesi'nin sürdürülemez olduğu ve krizden çıkmak için ülkelerin para politikası bağımsızlıklarını yeniden kazanmaları gerektiği de dile getirilmeye başlanmıştır. Bu da Avro Bölgesi için ciddi bir sorun ve tehdidin doğduğu anlamına gelmektedir.

1.2.4 Krizin Avro Bölgesi Ülkelerine Etkisi

Avro Bölgesi'nde yüksek bütçe açıkları yüzünden borca olan ihtiyaç yükselmiştir. Hükümetin kontrol ettiği bütçenin durumunu gösteren birincil açık Tablo 1'de görüleceği üzere sert yükseliş göstermiştir.

Yunanistan, İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya'dan oluşan GIIPS ülkelerinin aldığı borçları geriye ödeyebileceklerine olan inanç azalmıştır. İtalya hariç diğer GIIPS ülkelerinin notu da yükselen kırılmanın etkisiyle kredi derecelendirme kuruluşları tarafından düşürülmüştür. Söz konusu ülkeler uluslararası piyasadan borç bulmakta zorlandıkları için Portekiz, İrlanda ve Yunanistan IMF ve AB ile kurtarma paketleri imzalamışlardır (Güler & Çamlıca, 2013, s. 10).

Tablo 1. 2007-2010 Yılları Arası Seçili Ülkelerde Birincil Denge¹

	2007	2008	2009	2010
AB	1,80	0,40	-4,30	-3,90
Avro Bölgesi	2,30	0,90	-3,50	-3,40
Portekiz	-0,20	-0,60	-7,30	-6,80
İtalya	3,40	2,50	-0,80	-0,10
Yunanistan	-2,00	-4,80	-10,60	-5,00
İspanya	3,50	-2,90	-9,40	-7,40
Almanya	3,00	2,70	-0,50	-1,80

Kaynak: Eurostat

Borçların ödenebilmesi için ülkelerin büyümeye ihtiyaçları vardır. Büyüme sayesinde borçlar / gelirler oranı düşecek ve ödenebilirlik artabilecektir. Kriz sonrası ülkelerin büyümelerinin düştüğünü Tablo 2'de görmekteyiz. Bu durum borçların geri ödenebilirliğinin önünde bir engel teşkil etmektedir.

Tablo 2. 2007-2011 Yılları Arası Seçili Ülkelerdeki Büyüme Oranları

	2007	2008	2009	2010	2011
AB	3,1	0,5	-4,3	2,1	1,8
Avro Bölgesi	3,1	0,5	-4,5	2,1	1,6
Almanya	3,3	1,1	-5,6	4,1	3,7
İrlanda	5,3	-4,4	-5,0	1,9	3,7
Yunanistan	3,3	-0,3	-4,3	-5,5	-9,1
İspanya	3,8	1,1	-3,6	0,0	-1,0
İtalya	1,5	-1,1	-5,5	1,7	0,6
Portekiz	2,5	0,2	-3,0	1,9	-1,8

Kaynak: Eurostat

¹ Kamu gelirleri ve giderleri arasındaki farktan faiz harcamalarının çıkarılması ile elde edilen dengedir.

Birincil dengenin bozulması ve büyümenin düşüşüyle birlikte işsizlik sorunu da kriz sonrası ülkelerin başına dert olmuştur(Tablo 3). İstihdam piyasalarının bozulması sonucu birçok AB vatandaşı işsiz kalmıştır.

Tablo 3. 2007-2011 Yılları Arası Seçili Ülkelerdeki İşsizlik Oranları

	2007	2008	2009	2010	2011
AB	7,2	7,0	9,0	9,6	9,7
Avro Bölgesi	7,5	7,6	9,6	10,2	10,2
Almanya	8,5	7,4	7,6	7,0	5,8
İrlanda	5,0	6,8	12,6	14,6	15,4
Yunanistan	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9
İspanya	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4
İtalya	6,1	6,7	7,7	8,4	8,4
Portekiz	9,1	8,8	10,7	12,0	12,9

Kaynak: Eurostat

Ekonomik göstergelerdeki bozulmalar krizin boyutlarını gözler önüne sermektedir. Çevre ülkelerde krizin daha derin ve sarsıcı olduğu görülmektedir. Ülkeleri bu darboğazdan çıkarabilmek için artık daha ciddi ve doğrudan piyasalara yönelik adımlar atılması kaçınılmaz olmuştur.

1.3 KRİZİ ATLATMAYA YÖNELİK ATILAN ADIMLAR

Avrupa Birliği'nde çevre ülkelerde başlayan krizin ilerleyen zamanda merkez ülkelere bulaşmasından çekinen, ekonomik olarak diğerlerine nazaran daha güçlü konumda olan Almanya ve Fransa önlem paketi ve denetim mekanizmaları oluşturulması için harekete geçtiler. 2011 yılında yapılan Avrupa Konseyi'nde ekonomik krizlere karşı üye ülkeleri koruyacak ve uyaracak mekanizmaların kurulması kararı alınmıştır (Turgan, 2013, s. 239).

Mekanizmaların çözüm üretmeyi amaçladığı ana sorun; ekonomik dengesi bozulan ve maliye politikalarıyla borç yükü edinen Avro Bölgesi ülkelerinin, borçlanma

maliyetlerindeki artışın da etkisiyle yaşadıkları ciddi mali problemlerdir. Borçlanma maliyetlerinin düşürülerek borçların ödenebilir hale gelebilmesi hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşabilmenin en etkili yöntemi ise; kredi notu iyi ülkelerle kredi notu kötü ülkelerin bir borç havuzunda değerlendirilebilmesine imkân tanımak adına Avro Bölgesi'nin bir bütün olarak borçları yüklenmesi ve problem yaşayan üyelere uygun koşul ve maliyetlerle kredi bulunabilmesidir (Afonso, Furceri, & Gomes, 2011, s. 4)

1.3.1 Avrupa Finansal İstikrar Mekanizması (EFSM)

Avrupa Birliği ve IMF'nin desteğiyle tüm AB üyesi ülkelere, ülkede yaşanabilecek doğal afetler veya kontrolleri dışındaki bir sebepten meydana gelen mali zorlukların aşılması için finansal destek amacıyla kurulmuştur (Turgan, 2013, s. 242).

Mekanizma gereğince AB Komisyonu; AB adına finansal piyasalardan kredi temin ederek, krediye ihtiyacı olan üye ülkenin bu krediden faydalanmasını sağlamaktadır. Mekanizmadan faydalanmak isteyen üye ülkelerin ise Komisyon tarafından takip edilen sıkı bir ekonomik uyum programına dâhil olması gerekmektedir. Böylece üye ülkeler Komisyonun sağladığı kontrol ve organizasyon sayesinde kredi bulmaya başlamışlardır (Europa Consillium, 2011)

60 Milyar Euro bütçe ile planlanan mekanizmadan Portekiz ve İrlanda ilk yararlanan ülkeler olmuşlardır. Portekiz 26 milyar Euro, İrlanda ise 22,5 milyar Euro tutarında fon kullanmışlardır. Komisyon mekanizmanın faaliyetlerine devam ettirerek ihtiyacı olan ülkelere kredi temin etmeyi sürdürmüştür (Turgan, 2013, s. 242).

1.3.2 Avrupa Finansal İstikrar Fonu (EFSF)

Avrupa Birliği Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi kararı uyarınca, Avro Bölgesi ülkelerinin katılımıyla limited şirket olarak kurulmuştur. Fonun amacı EFSM'deki amaçlara benzerdir. Fonu EFSM'den ayıran en belirgin özelliği ise sadece Avro Bölgesi ülkelerinin kullanımına sunulmasıdır.

EFSF'nin bütçesi EFSM'den çok daha büyük olup 440 milyar Euro'dur. Uluslararası kredi derecelendirme kurumları tarafından en yüksek notlarla derecelendirilmiştir. Yüksek kredibilite notuna sahip limited şirket olan EFSF böylelikle düşük maliyetlerle kredi bulabilmektedir (Turgan, 2013, s. 243).

EFSM ve EFSF kısa vadede sıkıntı yaşayan ülkelerin kredi bulmasını kolaylaştırmak için geçici olarak kurulmuşlardır. 2013 Yılında Avrupa İstikrar Mekanizması'nın (ESM) kurulmasıyla yerlerini ESM' ye bırakmışlardır.

1.3.3 Avrupa İstikrar Mekanizması (ESM)

28 Kasım 2010 tarihinde Avro Bölgesi Üye Devletlerinin Ekonomi ve Maliye Bakanları Konseyi'nde Avrupa İstikrar Mekanizması'nın kurulmasına karar verilmiştir (Europa Consillium, 2011)

Avro Bölgesi'ndeki ülkelerle hükümetler arası bir organizasyon olarak kurulmuştur. Avro Bölgesi ülkelerinin Maliye Bakanları'ndan meydana gelen bir Guvernörler Kurulu'na sahiptir (Turgan, 2013, s. 243).

ESM'nin 80 Milyar Avro nakit olmak üzere 700 Milyar Avro'luk sermaye tabanı ile hayata geçirilmesi ve EFSF'deki AAA kredi notunun korunarak 500 Milyar Avro kredi verilebilecek bir yapıda olması hedeflenmiştir

Avro Bölgesi'ndeki Ülkelerin ESM' ye katılım oranları belirlenmiş olup Tablo.4'deki gibidir.

Tablo 4. Avro Bölgesi'ndeki Ülkelerin ESM'ye Katılım Oranları

Ülke	ESM' ye Katılım Oranı (%)
Almanya	27,14%
Fransa	20,30%
İtalya	17,90%
İspanya	11,90%
Hollanda	5,71%
Belçika	3,47%
Yunanistan	2,81%
Avusturya	2,78%

Portekiz	2,50%
Finlandiya	1,79%
İrlanda	1,59%
Slovakya	0,82%
Slovenya	0,40%
Lüksemburg	0,25%
GKRY	0,19%
Estonya	0,18%
Malta	0,07%

Kaynak: (European Union, 2011)

ESM' den en çok faydalanan ülke Yunanistan olmuştur. Son olarak 2015 yılında 61.9 Milyar Avroluk kredi ESM ile verilmiştir. Yunanistan için ayrılan 27 Milyar Avroluk kredi bütçesi hazır olmasına rağmen kullanıma ihtiyaç duyulmamıştır (BBC, 2018). Böylelikle ESM'nin fonksiyonunu yerine getirdiği söylenebilir.

1.3.4 Geleneksel Olmayan Para Politikaları

Para politikası ile enflasyon yakın ilişki içerisinde. Geleneksel para politikasında Merkez Bankaları temel olarak fiyat istikrarı amacıyla enflasyonla mücadele etmektedir. Söz konusu mücadele esnasında kullandığı araçlar; Açık Piyasa İşlemleri, Reeskont Oranları ve Zorunlu Karşılık Oranlarıdır.

Açık piyasa işlemleri, Merkez Bankası'nın dolaşımda bulunan para miktarını artırıp azaltmak amacıyla bono ve tahvil alım satım işlemleridir. Reeskont ise bankalar tarafından iskonto işlemi uygulanmış bir senede merkez bankaları tarafından tekar iskonto işlemi uygulanması anlamına gelmektedir. Bankaların mudilerinden topladıkları mevduatın merkez bankası güvencesi altında tutmak zorunda olduğu kısma zorunlu karşılıklar denmektedir.

Küresel Ekonomik Kriz tam da geleneksel para politikalarının etkin kullanıldığı, faiz oranları üzerinden para politikası yürütme uygulamalarının yoğun olduğu bir dönemde gerçekleşmiştir. Kriz esnasında, krizden kurtulma amacıyla faiz aracını daha da fazla kullanmak çalışıldıysa da, faiz aracı umulan etkiyi gerçekleştirilememiştir. Geleneksel para politikalarının kriz esnasında başarı gösterememesi sonucu krizden kurtulmak için alternatif para politikası araçlarına başvurulmakla birlikte maliye politikalarının da daha sık dile getirilir olması, geleneksel merkez bankacılığı modelinin tekrar ele alınması ihtiyacını gözler önüne sermiştir. Ana akım merkez bankacılığının gözden geçirilmesini gerektirmiştir (Balmumcu, 2013, s. 34).

Avrupa Merkez Bankası (AMB)' de krizden ağır etkilenen Avro Bölgesi için geleneksel para politikaları ile çözüm üretmeye çalışmış, faiz oranlarını ciddi biçimde indirme yoluna başvurmuştur. Faiz oranlarında yapılan indirim çare olmayınca AMB' de geleneksel para politikaları dışında geçici önlemlere başvurmak zorunda kalmıştır. Öncelikle Para Swap Anlaşmaları ile kriz esnasında Avro Bölgesindeki bankaların yabancı para türlerinden likidite ihtiyacını karşılayabilmeleri için AMB, FED, Kanada Merkez Bankası, İngiltere Merkez Bankası, Japonya Merkez Bankası ve İsveç Merkez Bankası arasında Swap anlaşmaları yapıldı.

Yerel para Avro cinsinden de bankalara likidite desteği sunmak adına ihale prosedürlerinde değişikliğe giderek sabit oranlı tam tahsis (FRFA) prosedürüne geçiş yapmıştır. FRFA ile amaçlanan yeterli teminata sahip olan bankaların tüm ihtiyaçlarını giderebilmektir. FRFA sonrasında uzun vadeli yeniden fonlama (LTRO) işlemlerinin vadesini iki katına çıkararak 6 ay olarak belirlemiştir. 2009 yılında ise 1 yıl vadeli LTRO işlemi gerçekleştirmiştir. İnterbank piyasalarında yaşanan tıkanıklığı rahatlatmak için birincil fon arzı olan ipotekli tahvil alım programını hayata geçirmiştir (Giannoe, Lenza, Pill, & Reichlin, 2011, s. 14-15)

Avro Bölgesi ülkeleri kriz sırasında likidite temin edecek yeterli teminatları olmadığı durumlarda, acil fon ihtiyaçlarının giderilebilmesi için ulusal merkez bankaları aracılığı ile standart para politikası araçlarından daha farklı ve daha maliyetli olan Acil Durum Likidite Desteği (ELA) aracına başvurmuşlardır. ELA' da yapılan fonlamanın sorumluluğu AMB ve birliğe üye diğer ulusal merkez bankaları arasında bölüştürülmektedir.

AMB krizden sonra çok daha aktif bir rol üstlenmiştir. Mayıs 2010 yılına gelindiğinde ikincil piyasalardan kamu ve özel menkul kıymetlerinin satın alınması

yoluyla ülke borç piyasalarındaki sorunları rahatlatmak amacıyla Menkul Kıymetler Piyasası Programı (SMP) uygulamaya alınmıştır (Yılmaz, 2016, s. 303). SMP' nin 2011 yılına kadar devlet borçları üzerinde olumlu etki gösterdiğini söylemek mümkündür. Fakat bu etki kalıcılık gösterememiştir.

2011 yılında kriz İtalya ve İspanya'ya da etkisini göstermeye başlamıştır. Avro Bölgesi'nin büyük ekonomiye sahip ülkelerinde de görülen kriz ile birlikte Avro'nun geleceği tartışılmaya başlanmıştır. Avro hakkındaki tartışmalar sonrası AMB Başkanı Draghi Avro'yu kurtarmak için tüm adımların atılacağını açıklamasıyla birlikte 2012 yılı Eylül ayında Doğrudan Parasal İşlemler Programı (OMT) başlatıldı. OMT ile Avrupa İstikrar Mekanizmasına başvuran üye ülkelerin ikincil piyasalarına AMB doğrudan müdahale yetkisine sahip olmuştur. Böylece AMB ülke tahvil ve bonolarını ikincil piyasalarda aracıya gerek duymaksızın satın alabilecek konuma gelmiştir. Hiç kullanılmamış olsa da OMT programı, piyasalara verdiği güven ile borçlanma maliyetlerinin düşmesine olumlu katkı sağlamıştır.

1.3.5 Maliye Politikaları

Para politikaları uygulamaları ile istenilen sonuçlara ulaşılamaması sonrası mali politikalar alanında da ortak kararlar alınma gereği duyulmuştur. Üye Devletlerin mali ve ekonomi politikalarında birliktelik sağlayabilmek adına Avrupa Komisyonu, Avrupa Sömestri'nı uygulamaya almıştır. Avrupa Sömestri ile üye ülkelerin mali ve ekonomi politikalarının, AB tarafından belirlenmiş hedef ve normlar çerçevesinde koordine edilerek yürütülmesi amaçlanmaktadır. İstikrar ve Büyüme Paketi hedeflerine paralel olarak mali ve ekonomi politikalarındaki dengesizliklerin önlenmesine yönelik altılı paket ve ikili paket adları altında yeni düzenlemeler geliştirilmiştir (İKV, 2019).

Birlik içerisindeki ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde farklılık rekabet koşullarını da etkilemektedir. Rekabette avantajlı olan ülkeler cari fazla verirken geri kalan ülkeler cari açık vermektedirler. Mali disiplini oluşturma adına önleyici ve düzeltici mekanizmaların devreye alınması, dengesizliklerin azaltılması amacıyla oluşturulan 5 tüzük ve 1 direktiften oluşan hukuki düzenlemeye altılı paket denilmektedir. Altılı paketle birlikte Aşırı Dengesizlik Prosedürü hayata geçirilmiştir. Bu prosedür ile üye ülkelerde meydana gelen makroekonomi kalemlerindeki dengesizlikler için Komisyon tarafından uyarılan üye ülke, aldığı önlemleri ve önlemleri uygulayacağı takvimi Komisyon'a sunmakla yükümlü duruma gelmiştir. Altılı pakette ayrıca ülkelerin borçluluk kriteri,

gözetim altında tutulacak ana başlıklardan biri olarak öne çıkmaktadır. Yaptırımlarla ilgili yeni bir oyalama süreci olan ters oy çoğunluğu da altılı pakette yer almaktadır. Ters oy çoğunluğu ile Avrupa Komisyonu mali ve ekonomik sürdürülebilirliği sağlayabilmek için geniş bir yetki alanına sahip olmuştur (AB Başkanlığı, 2011)

Kısaca Avrupa Komisyonu'na altılı paket ile üye ülkelerin; harcamaları için önleyici, borçluluk ve makroekonomik dengesizlikleri için düzeltici ve bütçeleri üzerinde gözetleyici bir görev verilmektedir (Akçay, 2013)

Avro Bölgesinde yer alan ülkeleri mali açıdan daha sıkı kontrol altında tutabilmek amacıyla iki tüzükten oluşan ikili paket oluşturulmuştur. İlk tüzükte; Avro Bölgesinde yer alan ülkelerin bütçe tasarılarını her yıl Avrupa Komisyonu'na göndermeleri gerektiği yer almaktadır. Bütçeler komisyon tarafından incelenir ve komisyon görüş bildirir. Bütçe de İstikrar ve Büyüme paktı ilkelerine aykırı bir durum tespit edilmesi halinde Komisyon bütçelerde düzeltme talep edebilmektedir. İkinci tüzükte ise komisyon mali destek alan üye ülkelerin finansal durumlarını denetleme yetkisine sahip olduğu belirtilmektedir. Avro Bölgesi içerisinde istikrarı etkileyebilecek bir finansal sorun üreten ülkelere, ek bütçesel önlemler uygulaması için AB Bakanlar Konseyine öneride bulunabilir (İKV, 2019).

AB ülkeleri arasında rekabet farklılığı kriz ile birlikte kendisini daha net göstermiştir. Ekonomisi güçlü ve rekabette avantajlı ülkeler krizden az hasar alırken nispeten ekonomisi daha güçsüz ülkeler krizden daha çok etkilenmişlerdir (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 18). Bu sebeple hem kriz dönemlerinde acil müdahale için ESM gibi mekanizmalar geliştirilirken hem de üye ülkelerin yakınsama kriterlerini sağlayabilmesi ve rekabet güçlerinin yükseltilebilmeleri için merkezi denetim yapıları oluşturulmuştur (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011, s. 20).

Rekabet ortamını daha dengeli kılmak ve Avro Bölgesi içerisindeki ülkelerin yakınsamalarının önündeki engelleri kaldırmak adına oluşturulan merkezi denetim yapısının adı Euro Rekabet Pakti'dir. Söz konusu pakt ile ortaya konan programlara üye ülkelerin uyması beklenmektedir. Bu programlara uyan ve ekonomik dengesizlikleri gidermek için ilerleyişini Komisyona sunan ülkeler ESM'den faydalanabilir duruma gelmektedirler. Avro Bölgesi ülkelerinin yanı sıra isteğe bağlı olarak diğer AB ülkeleri de pakta dahil olabilmektedirler (Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011).

Kriz sonrası mali politika açısından atılan adımlar, birlik içerisindeki üye devletlerin; bütçeleri, makroekonomik verileri ve yapısal düzenlemelerinin bir bütün olarak ele alındığı ve AB politika ve stratejileri ile uyumlu hareket edilip edilmediğinin koordinasyonunu sağlayan döngüsel bir yapıda kurgulanmıştır (Güler & Çamlıca, 2013). Bu döngüsel koordinasyon sayesinde, AB'nin bir bütün olarak hareket etmesi amaçlanmıştır.

Avro Bölgesindeki tüm ülkeler ve Avro Bölgesi haricindeki 8 ülke tarafından Ocak 2013 tarihinde mali disiplini iyileştirme hedefiyle Ekonomik ve Parasal Birliğin Yönetimi, Koordinasyonu ve İstikrarı Anlaşması imzalanmıştır (Güray, 2013, s. 154). Diğer adıyla Mali Sözleşme olarak bilinen bu anlaşmayla, önlemlere ek olarak birlik içerisinde bir ceza mekanizması devreye sokulmuştur. Mali Sözleşme, sözleşme ile getirilen yeni mali düzenlemelerin ülkelerin ulusal yasalarına eklenmesini gerektirmektedir. Yüksek devlet borcu ve mali dengeye odaklanan sözleşme ile söz konusu odaklarda bozundalar yaşandığında, AB Adalet Divanı ilgili ülkeye GSYİH'nin %01'i kadar mali ceza uygulayabilmektedir.

Finansal destek mekanizmaları, para politikası operasyonları ve hem düzeltici hem de önleyici kabiliyetine sahip maliye politikaları düzenlemeleri Avro Bölgesi Borç Krizi sonrasında tarihte eşi benzeri görülmemiş büyük bir hamle yapıldığını ortaya koymaktadır. Krizin ne kadar büyük ve özellikle Avro Bölgesinde ne kadar derin etkileri olduğunu kriz sonrası atılan adımlar ve alınan önlemlerden de anlayabilmekteyiz.

2 KATILIM BANKACILIĞI

“Katılım bankacılığı denildiğinde, aklımıza nominal işlemler üzerinden kar ya da zarar üretmeyen yani ortada illaki mevcut bir malın olduğu, ama reel ekonomik aksiyonlara finansman desteği veren ya da doğrudan reel ekonomik aksiyonları gerçekleştiren kurumlar anlaşılmalıdır. Bu aksiyonlar sonucunda elde edilen karı ya da oluşan zararı müşterileri ile bölüşen kurumlara Katılım Bankaları denir” (Tunç, 2013, s. 113).

İslami finans modelinin Türkiye’deki adı olan katılım bankaları işlevsel olarak konvansiyonel bankalara benzemektedir. Konvansiyonel bankalar mudilerden toplanan fonları faiz karşılığında kredi olarak satmaktadır. Katılım bankaları ise mudileri ile ortaklık esasına dayalı bir yöntemle fon toplayıp fon kullanılmaktadır. Aslında katılım bankaları mudileri ile müşteri ilişkisi kurmak yerine ortaklık ilişkisi kurmaktadır.

Katılım bankacılığı prensip olarak faizsiz çalışan ve faiz içemeyen bütün bankacılık faaliyetlerini sürdüren, kar ederse kara zarar ederse de zarara katılma anlayışı ile fon toplayıp, reel ekonomik faaliyetlere fon kullandıran bankacılık şeklidir.

Ülke ekonomisinin yapı taşları olan sanayi ve ticaretin ihtiyaç duyduğu malzemeleri, makineleri, teçhizatlar ile atölye ve fabrika gibi gayrimenkullerin alımını kar zarar ortaklığı yöntemiyle sağlayıp, ekonomik gelişime katkı sunarak gelir elde etme modelini benimseyen katılım bankaları bu yönüyle de ülke ekonomisine destek olmaktadır.

Katılım Bankaları mudilerinden(ortaklarından) fon toplarken sabit bir getiri taahhüt etmeden bu işlemi gerçekleştirirler. Bir önceki döneme ait kar/zarar oranlarını örnek göstererek mudilerin(ortakların) karar vermelerini kolaylaştırırlar.

Fon kullandırırken ise nakit kredi vermeden, fon kullanacak müşterilerin ihtiyaç duydukları malları satıcısından peşin alarak müşteriye vadeli satmak, ortaklık kurmak ya da kiralamak yöntemleriyle fon kullandırma işlemini gerçekleştirirler.

Belirsizlik içeren, faizli veya aşırı riskli işlemler Katılım bankaları tarafından fonlanamaz. Alkollü içecek, tütün ve silah gibi bireyler ve toplumlar için zararlı görülen faaliyetlere de katılmaz, bankacılık işlemlerini bu konularda gerçekleştirmez.

2.1 KATILIM BANKACILIĞI ESASLARI

Katılım Bankacılığı faizsiz bankacılık prensipleri ile çalışan bankacılık modelidir. Faizsiz olması İslam dinin faizi yasaklamasından ve İslam dinine mensup Müslümanların faize karışmadan ekonomik faaliyetlerini bankalar aracılığı ile gerçekleştirmelerini istemelerinden doğmaktadır. Burada öncelikle faizin ne olduğuna bakmalıyız. Faiz; geri alınmak suretiyle verilen paranın, arada oluşan vade sebebiyle önceden kararlaştırılan sabit bir oran üzerine eklenerek geri ödenmesidir. Örnek verecek olduğumuzda 10 TL basit yüzde 10 faizle 11 TL olarak satılabilir. Arada oluşan 1 TL paranın zaman değeri olarak karşımıza çıkar. Katılım bankaları ise para karşılığında para alışverişi var ise üzerine kar eklenemez. Eşit miktarda para eşit miktarda para ile takas edilebilir. Eldeki paradan gelir oluşturmak isteniyor ise mutlak surette alışverişe konu bir mal veya hizmet sunulmalı, böylelikle reel bir katma değer oluşturulmalıdır.

Katılım bankaları nakit kredi verme sistemi ile çalışmadıkları için, faturalı ve kayıt altına alınan işlemleri finanse eder. Bu sayede kullanılan fon, bankanın müşteri ile anlaşmasında belirlenen amaca kesin olarak hizmet etmektedir.

Katılım bankalarının toplanan fonların hem gelir taahhüdü hem de anapara geri ödeme taahhüdü bulunmamaktadır. Konvansiyonel bankalarda ise faize bağlı bir getiri garantisi mevcuttur. İki bankacılık modelinin arasındaki temel fark söz konusu gelir taahhüdüdür (Samad, 2004, s. 5). Gelir taahhüdünde bulunmayan Katılım bankaları ortaklığa dayalı gerçekleştirilen ticarete kar veya zarar gerçekleştirebilmektedir.

Katılım Bankacılığı modelinde belirlenen genel ilkeleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- a) Faiz Yasağı
- b) Meşruiyet İlkesi (İslam'a Uygunluk)
- c) İşlemlerde Belirlilik İlkesi (Mevcut Mal Olması)
- d) Doğruluk

Katılım bankacılığı modeli sermaye ve emeğin ortaklığı ile ticaret gerçekleştirerek gelir oluşturur. Ticari faaliyetten elde edilen kar ya da zarar ise başta belirlenen ortaklık oranına göre paylaşılır. Burada önemli noktaların başında ise zarar halinde emeğin kaybı emeğiyken, sermayenin kaybı ortaya koyduğu sermayeden

düşülür. Yani mudi(ortak) ortaya koyduğu parasından zarara uğrarken, banka ise gerçekleştirdiği işlemlerde harcadığı emeğin karşılığı bir fayda sağlayamamakla zarara uğrar.

Katılım bankacılığı kar ve zararın paylaşımı prensibi ile hareket ettiği için fon kullandırırken işlemin verimliliğini de iyi hesap etmesi gerekir. Fon kullananların mal varlığı ve ödeme gücünün yanında önerilen projenin getirisi de, fon kullandırma kriterlerinin başında gelmektedir.

2.1.1 Katılım Bankacılığında Akit Türleri

Konvansiyonel bankacılık terimleri olduğu gibi katılım bankacılığının da kendine has terimleri vardır. Bu konuda Hüseyin Tunç; “Bir sistemin kullandığı terimler onun yapısı ve işleyişi hakkında fikir veren ipuçlarıdır. Model o terimlerle işler ve piyasaya o dille hitap eder. Katılım Bankacılığında yaygın olarak kullanılan terimlerin ve anlamların bilinmesi bu sistemin herhangi bir alanını veya bütünü anlamamıza önemli katkı sağlayacaktır” demektedir (Tunç, 2013, s. 29).

Katılım bankacılığı işlemlerini gerçekleştirirken kullanılan başlıca akit türleri şu şekildedir;

2.1.1.1 Murabaha

Katılım bankacılığında fon kullandırım uygulamaları murabaha esasına göre yapılmaktadır.

Bir malın satın alma maliyetinin üzerine, müşteri ile anlaşılması sonrası kar eklenerek satılmasıdır. Müşteri anlaşma başında satın aldığı malın üzerine ne kadar kar konduğunu bilmektedir. Katılım bankalarının gelir üretme yöntemlerinin başında Murabaha gelmektedir. Peşin alınıp üzerine kar eklenerek vadeli satım şeklinde gerçekleşmektedir. Ekonominin içinde yer alan her kesim ile murabaha akdi yapılmakta olup kısa ve orta vadeli kredi kullanılması sağlanmaktadır (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2019).

2.1.1.2 Mudarebe

Kazanç üretmek için kurulan işletmeyi oluşturan sermaye ve emeğin birleşmesini ifade eden mudarebede, banka emeğini ortaya koyarken mudi de

sermayesini ortaklığa yatırmaktadır. Katılım bankalarının fon toplamada ana kaynak unsurunu oluşturan katılma hesapları mudarebe ile işlemektedir. Ortaklar yapılan ticari işlemler sonucunda elde edilen karın bölüşüm oranlarını ortaklığın başında belirlerler. Zarar oluşması halinde ise emeğini ortaya koyan banka emeğini, sermayesini ortaya koyan mudi ise sermayesini kaybeder (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2019).

2.1.1.3 Müşareke

Kazanç üretmek için iki tarafında ortaya sermayelerini koyduğu ortaklık şekline denir. Bu ortaklıkta elde edilen kar, anlaşma ile belirlenen oranlarda paylaşılırken, zarar halinde sermayedeki hisseye göre zarar bölüşümü yapılır. Burada banka değil müşteri aynı zamanda emeğini de koyan kesimdir. Bu sebeple kardan daha yüksek pay alma hakkında da sahiptir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2019).

2.1.1.4 Karz-ı Hasen

Geri ödemesine üzerine kar konmadan yani verilen borçtan gelir elde etmeden birisinin ihtiyacını gidermek amacıyla finansman sağlamaya Karz-ı Hasen denir. Banka söz konusu akit türünde sadece anaparayı geri talep edebilir (Tunç, 2013, s. 32)

2.1.1.5 İcare

Kısa tabirle kiralama olarak geçen icare menfaat satışı anlamındadır. Örnek verecek olursak bir mülkün kullanım hakkının belirlenen bir bedelle belirlenen sürelerde başkasına devredilmesidir. Kira bedeli malın bedeline göre değil, müşteri kullanımına göre hesaplanır (Tunç, 2013, s. 31). Genellikle mülkiyet devri ile sonuçlanan kira sözleşmeleri olarak uygulanmaktadır.

2.1.1.6 Teverruk

Vadeli alınmış bir malın değerinden ucuza peşin satılmasına Teverruk denir. Örnek olarak 24 ay vadeli 80 bin liraya alınmış arsanın peşin olarak 65 bin liraya satılmasıdır. Katılım bankaları müşterilerinin ödeme güçlükleri ile karşılaştığı zamanda bu akit ile yeniden yapılandırma gerçekleştirmektedir (Türkiye Katılım Bankaları Birliği, 2019).

2.1.1.7 İstisna

Gelecekte tamamlanacak ya da üretilecek bir malın sözleşmede belirlenen

tamamlanma sürecine göre geri ödemesinin yapılmasıdır. Örnek olarak inşa edilen bir mülkün inşaatının ilerleme aşamalarına göre önceden belirlenen şekilde ödemelerinin gerçekleşmesidir (Tunç, 2013, s. 32).

2.1.1.8 Hizmet Ücreti

Özel bir hizmet karşılığında hizmet verene ödenen ücrettir (Tunç, 2013, s. 29). Aracılık, danışmanlık ve mülkün korunması gibi hizmetlere ödenir. Katılım bankaları yaptıkları işlemlerde harcadıkları emeğin karşılığı bu ücretleri almaktadırlar. Örneğin yapılan bir gişе işleminden alınan hizmet ücreti, o gişede hizmet veren personelin varlığından ve maliyetinden dolayı alınmaktadır.

2.1.1.9 Kefalet

Yükümlülük sahibinin sorumluluğunu tam anlamıyla yerine getirmediği takdirde ona kefil olanın bu sorumluluğu üstlenmesidir. Konvansiyonel bankacılıkta da vardır.

2.1.1.10 Selem

Teslimatı daha sonra yapılacak bir malın bedelinin peşinen ödenmesidir. Burada önemli olan ticarete konu malın olma gerekliliğinin ortadan kalkmasıdır. O da bazı özel kıstaslara bağlanmıştır. Belirli bir malın sözleşme ile belirlenen bir tarihte teslimine dayanmaktadır. Genellikle üretim maliyetlerini karşılama gücü yeterli olmayan üreticiye, alıcının önceden ödeme yaparak üretim sonrası malı teslim alması ile gerçekleşir (Tunç, 2013, s. 33-34).

2.1.1.11 Tekafül

Kelime anlamı birlikte dayanışmadır. Gerçekleşmesinden korkulan bir riskin, belirli bir grubun kendi aralarında dayanışma için topladıkları fonlar ile karşılığının ayrıldığı sistemdir. Risk grup içerisinde birisine denk geldiğinde ortak fondan riske maruz kalana ödeme yapılması prensibine dayanır. Bu ödeme grup içerisindekilerin riske uğrayana yaptığı bir bağış niteliğindedir (Tunç, 2013, s. 34)

2.1.1.12 Rehin

Varlık rehini olarak kabul edilir. Banka tarafından kullanılan fonun karşılığı olarak güvence olması için teminat altına alınan ve borç ödenmediği takdirde alacağın karşılığında paraya çevrilerek zararın engellenir

2.1.2 Katılım Bankacılığında Fon Toplama Yöntemleri

Katılım Bankaları faaliyetlerini sürdürebilmesi ve ticari çalışmalarını gerçekleştirebilmesi için ihtiyaç duyduğu fonları toplama işlemi konvansiyonel bankalar gibi cari hesapları kullanma yolunun yansira, katılım hesabı kullanarak ve menkul kıymetleştirme yöntemiyle sukuk² ihraç ederek gerçekleştirir.

- a) Cari Hesap: Hesap sahibine anapara harici bir ödeme yapmayan, saklama görevini yerine getiren ve istenildiği zaman hesaptaki tutarlar alınabilen hesap türüdür.
- b) Katılım Hesabı: Gelir taahhüdü ve anapara garantisi olmaksızın, kar ve zarara katılım prensibi ile değerlendirilen fonların tutulduğu hesaptır. Vade sonunda elde edilen gelir önceden belirlenen paylaşım oranlarıyla kar payı olarak dağıtılır. Fon sahipleri katılım hesaplarındaki fonları diledikleri zaman kullanabilirler ve konvansiyonel bankalardaki vadeli hesaplarda bulunan vade bozulması durumu söz konusu olmaz. Katılım hesabındaki fonun bir kısmı vade içerisinde kullanılırsa, vade sonuna kadar hesapta duran kısımdaki fonlar üzerinden kar payı elde edilebilir. Anapara ve gelir taahhüdü olmamasına karşılık katılım bankaları fon sahiplerine henüz hiç zarar yansıtmamışlardır (Sümer & Onan, 2015, s. 302-303).
- c) Sukuk: "Sukuk, ihraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden; ihraçtan elde edilen tutarların önceden planlanan şekilde yatırım yapıldığı; yapılan yatırım türüne göre duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki haklar ve payların temsil edildiği ya da bir projede ya da özel bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren sertifikalardır." şeklinde tanımlanmaktadır (aktaran Yardımcıoğlu, Ayriçay, & Coşkun, 2015, s. 159).

2.1.3 Katılım Bankacılığında Kar Payı

Kar; bir malın maliyeti ile satış fiyatı arasındaki farktır. İşletmelerin faaliyetleri sonucu elde edilen kardan ortakların aldığı paya da kar payı denir. Katılım bankaları da mudileri(ortakları) ile birlikte gerçekleştirdikleri faaliyetlerden elde ettiği karı yine ortakları ile paylaşılması amacıyla kar payı dağıtmaktadır. Konvansiyonel bankaların mudilerine

² Sukuk: İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI)' nun tanımına göre "Dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar" olarak adlandırılan ürünlerdir.

ödediği faiz geliri ile sıkça karıştırılan kar payının aşağıdaki Tablo.5'de karşılaştırılmasına bakabiliriz.

Tablo 5. Faiz ve Kar Payı Karşılaştırması

FAİZ	KAR PAYI
İşlemden önce vade başında kesinleştirilir.	İşlem gerçekleşikten sonra vade sonunda belli olur.
Mudilere ödenen faiz geliri bankanın faaliyet karına bağlı değildir. Banka vade içerisinde zarar dahi etse mudilerine faiz gelirinini ödemekle mükelleftir.	Mudilere(ortaklara) ödenecek kar payı, bankanın vade içerisinde gerçekleştirdiği kara bağlıdır. Banka zarar ederse mudiler(ortaklar) da kar payı alamaz ve zarar etmiş olurlar.
Mudilere ödenen faiz ile kredilerden alınan faiz arasında birebir ilişki yoktur. Banka çeşitli kaynaklardan elde ettiği gelirlerle faiz ödemelerini gerçekleştirir.	Mudilere(ortaklara) ödenecek kar payı, bankanın oluşturduğu havuzda toplanan fonların kullanılmasından sonucunda elde edilen kardan ödenir. Kar payı alan mudinin(ortağın) elde ettiği gelir ile fon kullanan müşterinin ödediği vade farkı arasında birebir ilişki mevcuttur.

2.2 DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞI

İslami finans asıl olarak Ebu Yusuf'un 8.yy da kaleme aldığı Kitabu'l Harac adlı eserinde geçen kamu maliyesi ve iktisadi hayat prensipleri ışığında doğmuş olan iktisadi düşüncenin ürünüdür. Ebu Yusuf'tan sonra birçok İslam uleması da bu konuda yazdığı eserlerle zengin bir kaynak havuzu oluşturulmuştur. Bu kaynakların desteğiyle 20.yy'ın ikinci yarısından sonra petrol satışı ile zenginleşen İslam ülkelerinde biriken fonların ekonomiye dâhil edilebilmesi amacıyla Mısır'da Prof. Dr. Abdülleziz en-Neccar tarafından 1963 yılında faiz içermeyen banka örneği test edilmiştir.

1975 yılına gelindiğinde ise Suudi Arabistan'ın Cidde şehrinde İslam Kalkınma Bankası (IKB) kurulmuştur. IKB faiz içermeyen İslami esaslara göre çalışmayı görev edinen ilk bankadır. Sonrasında 1981 yılında Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi

Arabistan'daki zengin Müslüman iş adamlarının birleşimi ile Dar Al-Maal Al-İslami adlı holding İsviçre'de kurularak İslami finans alanında özel sektörün ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştır.

İslami finans ile ilgili hizmet standartlarının belirlenmesi ve İslami bankaların daha organize bir şekilde etkinlik göstermeleri amacıyla 1991 yılında kar amacı gütmeyen İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (AAOIFI) oluşturulmuştur. AAOIFI İslami finans alanında faaliyet gösteren firmaların bir araya gelmesiyle Bahreyn'de kurulmuştur (AAOIFI, 2019). AAOIFI ile birlikte İslami bankaların gelişimi hızlanmıştır.

İslami bankaların büyümesi ve yayılmasında Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) ülkelerinin ağırlığı çok önemli olarak görülmektedir. Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Umman'dan oluşan GCC ülkeleri, Tablo 6'da görüleceği üzere dünyadaki İslami bankacılık sektörünün %42' sine sahiplerdir. Petrol geliri ile fon üreten GCC ülkelerinin İslami bankacılıktaki oranına bakıldığında, petrol gelirlerinin İslami bankacılığın gelişiminde ve güçlenmesinde ciddi payının varlığından söz edebiliriz.

Tablo 6: İslami Finans Sisteminin Sektöre ve Bölgelere Göre Dağılımları (Milyar Dolar)

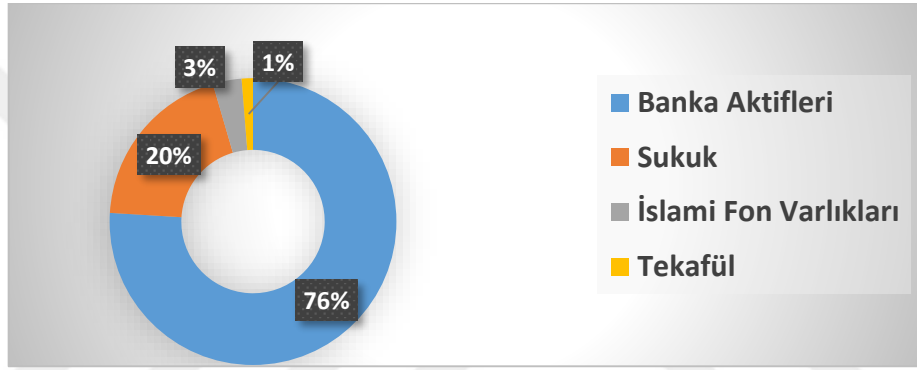
Bölge	Banka Aktifleri	Sukuk	İslami Fon Varlıkları	Tekafül	Toplam	Pay (%)
Asya	232,0	239,5	24,8	3,3	499,6	24%
GCC	683,0	139,2	26,8	12,6	861,6	42%
MENA*	569,0	17,8	0,1	9,5	596,4	29%
Afrika	27,1	2,0	1,6	0,7	31,4	2%
Diğer	46,4	1,5	13,3	0,0	61,2	3%
Toplam	1557,5	400,0	66,6	26,1	2050,2	100%

Kaynak: (Islamic Financial Services Board, 2018, s. 9)

Dünyadaki İslami bankacılığın toplam büyüklüğü tablo 6'dan göreceğimiz üzere 2 Trilyon Dolar civarlarında iken dünyanın en büyük bankası olan Çin Endüstri ve Ticaret Bankası (ICBC) 'nın büyüklüğü 4,22 Trilyon Dolardır³. Bu da İslami bankacılığın dünya bankacılık sistemindeki ölçeği hakkında bize daha açıklayıcı bir bilgi sunmaktadır.

İslami finans sistemindeki ürünlere şekil 10'dan bakıldığında, İslami bankacılığın %76 ile pastadan en büyük payı aldığını söyleyebiliriz. İkinci sırada %20 ile sukuk ürünleri gelirken, İslami fon varlıkları %3 ve tekafül⁴ %1 ile yer almaktadır.

Şekil 10: İslami Finans Sistemindeki Ürünler (Islamic Financial Services Board, 2018, s. 9)

Malezya, Endonezya ve Türkiye gibi vatandaşlarının çoğu Müslüman olan ülkelerde faaliyet göstermeye başlayan İslami finans kurumlarının yanında İngiltere'den Citibank, HSBC ve Dresdner Kleinwort Benson; Almanya'dan ABN Amro Bank, ABD'den Goldman Sachs bankaları da İslami finans ürünleri ihraç etmeye başlamış oldular.

İngiltere vatandaşlarının çoğu Müslüman ülkelerin dışında İslami finansın en çok geliştiği ülke konumundadır. 1990'lı yıllarda İngiltere'de yerleşik Müslümanların İslami finans ihtiyacının doğmasıyla birlikte İngiltere hükümeti harekete geçmiştir. Hükümet tarafından yapılan yasal düzenlemeler ile 21 banka İslami finans alanında hizmet vermeye başlamışlardır. Bu sayı Türkiye'de şu anda faaliyet gösteren Katılım bankası sayısının yaklaşık üç katıdır. 2013 yılında İngiltere'de ekonomi bakanlığı tarafından bir ekip oluşturulmuş ve bu ekip İslami finans alanında regülasyonları yaparak

³ ICBC First Quarterly Report Of 2019

link:<http://v.icbc.com.cn/userfiles/Resources/ICBCLTD/download/2019/FirstQuarterly20190429.pdf>
verileri 17.05.2019 tarihli TCMB USD/CNY kuru (6.92) ile değerlendirilmiştir.

⁴ Tekafül: İslami prensiplerle yürütülen sigortacılık faaliyeti olan tekafül, teknik anlamda riskin bir grup ile paylaşılmasıdır.

sektörü daha büyük hale getirmekle görevlendirilmişlerdir. Bu sayede İngiltere, yer altı kaynakları ile zenginleşen özellikle Arap Müslümanların elinde bulunan sermayeyi ülkesine çekmeyi hedeflemektedir.

Avro Bölgesi'nin en gelişmiş ekonomisi olan Almanya, özellikle göçmenlerden oluşan Müslüman nüfusu ile birlikte Türkiye, Fransa ve İngiltere ile sürdürdüğü yoğun ticareti sebebiyle İslami finans ürünlerinin gelişmesi adına önemli avantajlara sahiptir. Hem federal devlet hem de özel bankalar bu avantajları son yıllarda değerlendirme gayreti içerisinde bulunarak, İslami finans ürünü sukuk ihraç etmeye başlamışlardır (Çanakçı, 2014, s. 51).

Fransa'da ise 2007 ve 2008 yıllarında gerçekleştirilen regülasyonlarla İslami finans ürünleri kullanılmaya başlanmıştır. Fransa'nın finansal pazarlarını tanıtmak ve geliştirmekle görevli olan kuruluş Paris Europlace, İslami finans ürünlerinin ülke finans piyasasına katılması ve teşvik edilmesi adına İslami finans komisyonunu bünyesine dâhil etmiştir (Çanakçı, 2014, s. 51).

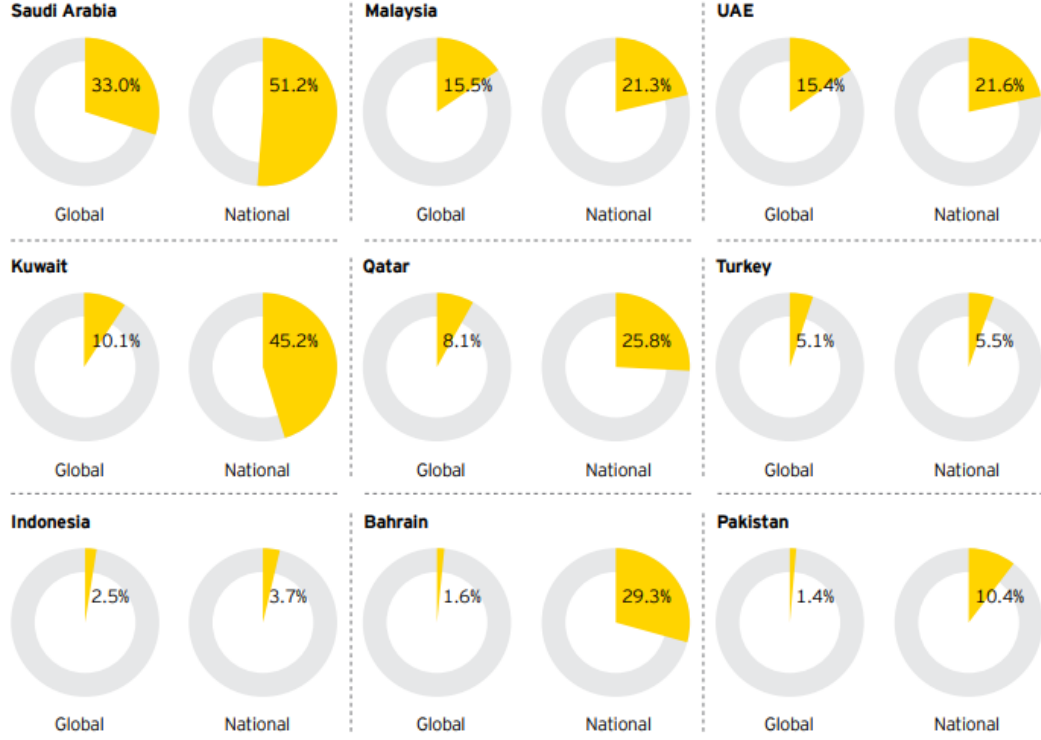
Avrupa'nın önde gelen finans merkezlerinden biri konumunda olan Hollanda'nın başkenti Amsterdam'da, gelişen İslami finans sektörünü yakalayabilmek adına köklü bankalar faizsiz ürünlerin yönetimi ve değerlendirilmesi konularında kendilerini geliştirmektedirler. Hollanda'da İslami finans alanında akademik çalışmalar yapacak kurumlar kurulmaktadır (Bacanlı, 2004, s. 4).

Avrupa'da İslami banka olarak ilk kurulan banka International Islamic Bank of Denmark adıyla 1983 yılında Danimarka'da kurulmuştur. Bankanın ana hedefi; faizsiz ürünleri kullanan bankalar ve finans kurumları ile İskandinav şirketlerinin finansal işlemlerini gerçekleştirilebilmesinde aracılık etmektir (Akın, 1986).

Rusya'da İslami bankacılık gerçekleştirmek üzere Bedirbank faaliyet göstermektedir. İKB ile birlikte ortaklaşa projeler üreten Bedirbank, Rusya ve Orta Asya'da yoğun faaliyet göstermektedir. Ağırlıklı olarak kurumsal müşterilere hizmet veren banka, bütün tasarruf sahiplerine ulaşma amacıyla şubeleşme girişimlerini yürütmektedir (Bacanlı, 2004, s. 3-4).

Ernst and Young'un 2016 yılındaki raporuna göre günümüzde İslami finans alanında 420 tane banka mevcuttur ve en büyük paya sahip ilk 9 ülkenin bilgileri Şekil.11'da gösterilmektedir.

Şekil 11. Katılım Bankalarının Global Bankacılık Piyasasından ve Yerel Bankacılık Piyasasından Aldığı Pay

Kaynak: (Ernst & Young, 2016)

Görüleceği üzere İslami finans sektörünün dünyadaki payı en yüksek olan ülke %33 ile Suudi Arabistan'dır. Sırasıyla Malezya %15.5, Birleşik Arap Emirlikleri %15.4, Kuveyt %10.1, Katar %8.1 gelmektedir ve Türkiye %5.1⁵ ile 6. Sıradadır. Ulusal bankacılık sektörlerinde paya bakıldığında yine Suudi Arabistan %51,2 ile birinci sırada yer almakta iken ikinci sırada bu sefer Kuveyt gelmektedir. Özellikle GCC ülkelerindeki bankacılık sisteminde İslami bankacılık modelinin ağırlığının büyük olduğunu görmekteyiz.

ICD Thomson Reuters' in faizsiz bankacılık adına hazırladığı raporda, faiz içermeyen ürünlerin olduğu bankacılık sisteminin 2020 yılına kadar yılda % 11-12 bandında bir büyüme göstereceğini tahmin edilmektedir. Faizsiz ürünlerle birlikte sistemin 2020 yılında aktif büyüklüğünün 3,2 trilyon Amerikan Doları seviyelerine geleceği beklenmektedir (Şekeroğlu & Özer, 2017, s. 22)

⁵ TKBB Mart 2019 verilerine göre oran %5,53 olmuştur.

2.3 TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI

Osmanlı Devleti'nde esnaf ve tüccarların ticaretlerini sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları fonların temini, esnaf sandıkları ve para vakıfları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türkiye Vakıflar Bankası'nın kurulmasında zemin oluşturan para vakıfları ve Türkiye Ziraat Bankası'nın kuruluşunda öncü rolü üstlenen esnaf sandıkları; Türkiye'de İslami bankacılığın kılavuzları olarak görülebilir (Atar, 2017, s. 1035).

İslami bankacılığın dünyadaki gelişimine paralel olarak ülkemizde de İslami finans kurumları kurulmaya ve yayılmaya başlamıştır. Türkiye yüzde 90'ı Müslüman olan ve kendine has teamülleri içerisinde barındıran bir ülkedir. Bu yönleri ile finans sisteminde de farklı alternatifler arayışına girmiştir. Sermaye ithal etmek zorunda olan Türkiye, yurt dışından kaynak bulmadığı zamanlarda ekonomik zorluklar yaşamıştır. Zorlu bir iç siyasi sürecin sonunda Türkiye'de 24 Ocak kararları olarak bilinen istikrar paketi hayata geçmiştir. Liberal politikaya geçişin ilk adımı olan bu istikrar paketi sonrası sermaye transferlerinin önü yavaş yavaş açılmaya başlamıştı. Liberalleşme hareketleri ile birlikte yabancı sermayeyi ülkemize çekmeyi planlayan politika yapıcılar, petrol zengini ülkelerdeki Müslümanlara ait olan fonların öneminin farkına varmıştır. Aynı zamanda yurt içinde de birikimlerini yastık altında ya da kıymetli maden olarak tutmaya alışmış faizden sakınan kesimin ekonomiye dâhil olmasını hedefleyerek ilk olarak 1983 yılında 'Özel Finans Kurumları' adıyla tanımlanan kurumlar, kararname ile yasal zemine kavuşturulmuştur. Kararname sonrası özel finans kurumları adı altında faaliyet göstermek isteyen çoğunluğu körfez sermayesi olarak adlandırılan, Arap yarım adasında petrol gelirleri ile kısa sürede büyük sermaye birikimi sağlamış çevrelerden yatırım gelmeye başladı.

İlk olarak 1985 yılında Faisal Finans ve Albaraka Türk özel finans kurumu faaliyete başlamışlardır. Suudi Arabistan Kralının oğlu Prens Muhammed Al Faisal'ın sahip olduğu Faisal Finans, 1998 yılında Kombassan grubuna satıldı. 2001 yılına gelindiğinde ise Ülker grubunun satın aldığı kurum, adını da değiştirerek Family Finans haline geldi. Aynı yıl kurulan Albaraka Türk ise İslam Kalkınma Bankası ile Ortadoğulu Albaraka Bankacılık Grubu ve Türk iş adamları tarafından kuruldu.

Daha sonra 1989 yılında Kuveyt'teki Kuwait Finance House'un kurduğu, içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğü ve İslam Kalkınma Bankasının da ortaklığının bulunduğu Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu faaliyete başlamıştır. 2006 yılına geldiğinde ise Kuveyt Türk adını almıştır.

1991 yılına ise tamamı Türk iş adamlarından oluşan yerli sermaye ile kurulan Anadolu Finans sektörde faaliyete başladı. 1999 yılında kurum tamamen Boydak Grubuna devredildi. 1995 yılında yerli İhlas Holding tarafından İhlas Finans kurulmuştur. 2001 krizine kadar başarılı bir performans gösteren banka 2001 krizinden çıkamamış ve Türkiye'de iflas eden ilk İslami finans kurumu olarak tarihe geçmiştir. 1996 yılında ise Asya Finans Kurumu kurularak sektöre girmiştir.

1999 yılında Bankalar Kanununun içerisine dâhil edilen Özel Finans Kurumları, Mevduat bankalarının yanında Türk mali sisteminin bir tamamlayıcısı kabul edilerek sisteme katılmış, 2005 yılında 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile Özel Finans Kurumları Katılım bankası ismini alarak faaliyetlerine devam etmişlerdir.

“2005 yılında Bankalar Kanunu'nda yapılan düzenlemeler ile katılım bankacılığı sistemi çok daha sağlam bir mevzuat zeminine kavuşmuştur. Katılım bankaları çalışma prensipleri ve yöntemleri saklı kalmak kaydı ile külfet ve nimet açısından hemen hemen klasik bankalar ile aynı pozisyona gelmişlerdir. 2005 yılında kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile ülkemizde bankalar, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları ve katılım bankaları olarak üç gruba ayrılmıştır. Bu kanunla katılım bankacılığı, sisteme özgü terimlerin tanımından, bu kurumların kredi işlerine ve katılım fonu toplama yetkilerine kadar hemen her alanda yetki ve sorumlulukları yasal çerçeveye kavuşturmuştur” (Tunç, 2013, s. 189-190)

Süreç içerisinde finansal tabloları iyi olmasına rağmen yanlış yönetim sorunu nedeniyle İhlas Finans iflas etmiştir. Sektördeki ilk birleşme de Anadolu Finans Katılım Bankası ile önceden Faysal Finans olan Family Finans Katılım Bankası arasında gerçekleşmiş ve Türkiye Finans Katılım Bankasını kurmuşlardır. Ve son olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 22.07.2016 tarihli Kararı gereğince; 5411 sayılı Bankacılık Kanununun 107'inci maddesinin son Fıkrası çerçevesinde, Bank Asya'nın faaliyet izninin kaldırılmasına karar verilmiştir.

2009 Avrupa Borç Krizi sonrasında küresel piyasadaki nakit sıkıntısı ülkeleri fon bulma noktasında zorlanmalarına sebep olmuştur. Krizden nispeten çok az etkilenen hatta hiç etkilenmeyen ülkeleri havuzunda bulunduran körfez sermayesini tekrar hedefine alan Türkiye'nin politika yapıcıları, kamu bankalarının katılım bankaları kurmalarını sağlamış ve bu bağlamda 2015 yılında Ziraat Bankası Ziraat Katılımı, hemen peşinden de 2016 yılında Vakıf Bankası Vakıf Katılımı kurmuşlardır. 2019 Yılı'nın ilk aylarında da Emlak Katılım Bankası faaliyete başlamıştır.

Bu süreçte Bank Asya TMSF'ye devrolunmuştur. Asya Katılım Bankası adıyla sektörde faaliyete başlayan banka, güçlü büyüme performansı ve büyük işlem hacimleriyle piyasada öncü konuma yükselmiştir. Teknolojik yatırımları ve altyapı çalışmaları başarılı olsa da yönetim becerileri yeterince gelişmemiş değildir. Peş peşe gelen yönetim değişiklikleri ve sonrasında ortaya çıkan sözde dini bir cemaatin güdümünde olduğu gerçeğiyle kırılğan bir yapıya sahip hale gelmiştir. Siyasi gelişmelere paralel olarak 24 Aralık 2013 tarihinden itibaren hisseleri hızla değer yitiren banka fon çıkışlarıyla birlikte 2014 yılının sonlarına doğru 100 e yakın şube kapatıp personel çıkararak küçülmeye gitmiştir. Hakkında yapılan incelemeler neticesinde ise TMSF'ye devrolunup tasfiye edilmesine karar verilmiştir.

Katılım Bankalarının büyüme oranlarını Tablo 7'da görüyoruz. 2016 yılına kadar gerek şube sayılarında gerekse personel sayılarında ciddi derecede artışlar yaşanmıştır. 2009 yılında 569 şube sayısı olan Katılım bankaları 6 yılda yüzde 90'a yakın büyüme ile 2015 yılında 1080 şubeye ulaşmıştır. 2016 yılında ise Bank Asya'nın faaliyetlerinin düzenleyici kurum tarafından sonlandırılması sonucu düşüş gözükmemektedir.

Tablo 7. Katılım Bankalarının Şube ve Personel Büyüme Oranları

Yıllar	Şube Sayıları	Büyüme %	Personel Sayıları	Büyüme %
2009	569	7%	11802	7%
2010	607	7%	12677	7%
2011	685	13%	13851	8%
2012	826	21%	15356	10%

2013	966	17%	16763	8%
2014	990	2%	16249	-3%
2015	1080	9%	16554	2%
2016	959	-11%	14465	-14%

Kaynak: (TKBB, 2019)

2019 yılında PTT ve Adabank'ın da katılım bankacılığı sektörüne girmesi bekleniyor. Sektöre yeni dâhil olacak katılım bankaları ile gelişimin hızla süreceği tahmin ediliyor.

Aşağıdaki Tablo 8'den de görüleceği üzere Katılım bankalarının aktif büyüklükleri 2009 yılında 33 milyar 691 milyon TL iken 2016 yılında gelindiğinde 132 milyar 782 milyon TL'ye ulaşmıştır. Aynı dönemde krediler 23 milyar 616 milyon TL'den 77 milyar 866 milyon TL'ye, toplanan fonlar 26 milyar 595 milyon TL'den 84 milyar 450 milyon TL'ye ve öz kaynaklar 4 milyar 421 milyon TL'den 11 milyar 430 milyon TL'ye yükselmiştir.

Tablo 8. Katılım Bankalarının Seçilmiş Finansal Göstergeleri (Bin TL)

YILLAR	KREDİLER	AKTİF TOPLAMI	TOPLANAN FONLAR	ÖZKAYNAKLAR
2009	23.616.324	33.691.636	26.595.558	4.421.997
2010	31.079.189	43.232.128	33.444.408	5.456.635
2011	38.658.537	56.050.001	39.672.102	6.195.597
2012	48.270.117	69.980.673	48.949.304	7.380.808
2013	61.823.939	95.887.863	62.947.164	8.832.379
2014	64.018.366	103.868.515	66.465.953	9.611.991
2015	72.849.324	119.708.785	75.359.639	10.583.944
2016	77.866.669	132.782.825	84.450.169	11.430.828

Kaynak: (TCMB, 2019)

Oransal olarak Tablo 8'deki verileri ele aldığımız Tablo 9'a baktığımızda Katılım bankalarının büyüme ve gelişme oranlarını görüyoruz.

Tablo 9. Katılım Bankalarının Seçilmiş Finansal Göstergelerindeki Değişim (%)

YILLAR	KREDİLER	AKTİF TOPLAMI	TOPLANAN FONLAR	ÖZKAYNAKLAR
2009	35%	31%	41%	19%
2010	32%	28%	26%	23%
2011	24%	30%	19%	14%
2012	25%	25%	23%	19%
2013	28%	37%	29%	20%
2014	4%	8%	6%	9%
2015	14%	15%	13%	10%
2016	7%	11%	12%	8%

Kaynak: (TCMB, 2019)

Görüldüğü üzere Avrupa Borç krizi sonrası yüksek bir ivme ile hareket eden Katılım bankaları, 2014'de iç siyasi belirsizlikler ve bölgesel siyasi krizler nedeniyle yavaşlamaya geçmiştir. Büyümesini sürdürüyor olsa da 2009-2013 yılları arasındaki performansından çok uzaktadır. Bu oranlardaki düşüşte, katılım bankalarının ölçeklerinin büyümesi de önemli bir etkenidir. Katılım bankaları arasında güçlü yeri ile dikkat çeken Bank Asya'nın, 2013 yılında siyasi gelişmelerle birlikte hızla değer kaybetmesi ve 2014 yılında 100'e yakın şube kapatması ve son olarak 2016 yılında da TMSF tarafından el konulup tasfiye edilmesi, katılım bankalarının büyüme ve gelişimindeki düşüşün nedenleri arasındadır.

3 ETKİNLİK ANALİZİ VE EKONOMETRİK MODEL

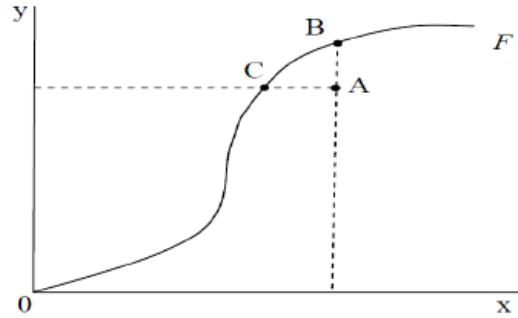
Modern bankacılık sisteminde etkin olan bankaların daha çok kar elde edebileceği ve hissedarlarının gelirlerinin artacağı beklenmektedir. Bu sayede daha az bir maliyetle sermayelerini arttırabilirler. Etkin olamayan bankalar ise sermaye bulmada güçlük çekebilir ve risk iştahları kabarmaktadır. Etkin olan bankalar düşük sermaye maliyeti ve yüksek karlılık sağlayabileceği için etkinlikle ilişkilendirilir (Beccalli, Casu, & Girardone, 2006, s. 246). Söz konusu sebeplerle bankaların performansı noktasında etkinlik kriterlerinin kararlaştırılması ve banka etkinliğinde pay sahibi olan finansal performans verilerinin istatistiksel tahmin yöntemleriyle üretilmesi önemli olarak kabul edilebilir.

3.1 ETKİNLİK KAVRAMI

Etkinlik ile verimlilik kelimeleri sıklıkla birbiri yerine kullanılıyor olsa da bu iki kelime aynı anlama gelmemektedir. Verimlilik genel olarak üretimden elde edilen çıktının üretim için harcanan girdiye oranıyken, etkinlik ise girdi ile çıktının gözlemlenen ve en uygun değerleri arasında yer alan farkın oranıdır (Murillo, 2004, s. 33).

Coelli, Rao, & Battese, 2003 yılında yaptığı çalışma bu iki kavramı daha açık ve anlaşılır biçimde anlatmaktadır. Basit bir üretim fonksiyonu; tek girdiye (X) ve tek çıktıya (Y) sahip olarak örnek gösterilebilir. Şekil 12'de OF eğrisi olarak ifade edilen üretim sınırı; girdi ile çıktı arasında var olan ilişkiyi tanımlamaktadır. Farklı girdi seviyelerinden sağlanan en yüksek çıktı seviyelerini bu üretim sınırı göstermektedir. Bu grafiğe göre ekonomik karar birimi (EKB), üretim sınırı üzerinde ise teknik anlamda etkin, altında yer alıyor ise teknik anlamda etkin değildir. Örneğimizdeki Şekil 12'de teknik anlamda etkin olan B ve C noktaları iken, A noktası teknik anlamda etkin değildir. Çünkü A noktasından yer alan EKB, teknik olarak daha fazla girdiye ihtiyaç duymadan çıktısını AB kadar yükseltebilir ya da girdisini AC kadar azaltarak aynı miktarda çıktı üretebilir (Coelli, Rao, & Battese, 2003, s. 3-4).

Şekil 12. Üretim Fonksiyonu ve Sınır Eğrisi (Özden, 2010)

3.2 ETKİNLİK TÜRLERİ VE YAKLAŞIMLAR

Etkinlik ölçümleri, girdiye veya çıktıya yönelik olacak şekilde iki biçimde yapılmaktadır. Girdi bazlı ölçümlerde amaç, mevcut çıktı miktarını düşürmeden girdi miktarını mümkün olan en az ne kadar düşürülebileceği iken çıktı bazlı ölçümlerde amaç, hali hazırda girdi miktarında bir değişiklik yapılmadan çıktı miktarının mümkün olan en çok ne kadar yükseltilebileceğidir (Coelli, Rao, & Battese, 2003, s. 3)

İktisadi etkinlik; teknik etkinlik, ölçek etkinliği ve fiyat etkinliği olarak üçe ayrılır. Mevcut girdi karışımı ile mümkün olan en yüksek çıktının üretilmesi hedefiyle ulaşılan etkinlik türü teknik etkinlik, girdi ve çıktıların fiyat düzeyleri hesaba katılarak en uygun girdi karışımının seçilmesi amacıyla kullanılan etkinlik türü fiyat etkinliği ve en uygun ölçek büyüklüğü ile üretim yapılmasını sağlamayı başarı kabul eden etkinlik türü ölçek etkinliğidir (Fare, Grosskopf, & Lovell, 1985, s. 22).

Literatürde, girdilere ve çıktılara karar verilebilmesine yönelik üç yaklaşım yer almaktadır; Bunlar; üretim yaklaşımı, aracılık yaklaşımı ve kar yaklaşımıdır.

Üretim Yaklaşım: Bu yaklaşımda, bankalar işgücünü (çalışan sayısı/maliyeti) ve fiziksel sermayeyi (sabit varlıklar) kullanarak, mevduat ve kredi hesapları (hesap sayısı/işlem adedi) üreticisi birimler olarak ele alınmaktadır (Demirbaş & Sezgin, 2010, s. 147).

Aracılık Yaklaşımı: Söz konusu yaklaşımda finansal kuruluşların tasarruf sahipleri ve yatırımcılar arasındaki geleneksel aracılık işlevinden yola çıkılmıştır. Bankalar topladıkları mevduat ve diğer kaynakları kredilere çevirmek adına işgücü ve sermaye harcayan firmalar şeklinde değerlendirilir. Girdiler bankanın yabancı kaynakları,

işgücü giderleri ve sabit varlıklar iken çıktılar ise kredi ve gelir getiren diğer aktiflerden oluşmaktadır. Girdi/çıktılar parasal değerleri ile ölçülmektedir. Üretim yaklaşımı ve aracılık yaklaşımı arasındaki en temel fark, üretim yaklaşımında gelir getiren aktifler ve yükümlülükler çıktı olarak değerlendirilirken aracılık yaklaşımında yükümlülükler çıktı olarak değerlendirilmemektedir (Tunay & Silpar, 2006, s. 28) Bu çalışmada **aracılık yaklaşımına** göre etkinlik ölçülecektir.

Kar Yaklaşımı: Burada ana hareket unsuru bankaların karı en çok hale getirme amacıdır. Bunun sağlanması adına bankalar maliyetleri azaltıp gelirlerini artırma yoluna gitmektedirler. Bu yaklaşım için girdiler, faiz dışı giderler olurken çıktılar ise net faiz ve faiz dışı gelir olmaktadır.

Üretim yaklaşımı genelde şubelerin etkinliklerini değerlendirmek için kullanılırken, aracılık yaklaşımı bütün bir sistem için yapılacak çalışmalarda daha yaygın kullanılmaktadır (Demirbaş & Sezgin, 2010, s. 147).

3.3 BANKACILIKTA ETKİNLİK ÖLÇÜMÜ

Etkinlik ölçümler için kullanılan yöntemler parametrik ve parametrik olmayan şeklinde ikiye ayrılır. Parametrik yöntemlerde etkinlik sınırı, elde edilen gözlemlerden yola çıkılarak ortalama performansın tespit edilmesiyle oluşurken, parametrik olmayan yöntemlerde elde edilen gözlemler içerisindeki en iyi performans odağında etkinlik sınırı oluşturulmaktadır. Parametrik yöntemlerle belirlenen etkinlik sınırından sapmalar, etkisizlik ve hata terimi şeklinde iki bileşenle adlandırılırken, parametrik olmayan yöntemlerle belirlenen etkinlik sınırından sapmalar sadece etkisizlik olarak adlandırılır. Karar birimleri açısından ele alındığında ise, parametrik yöntemlerde birbirine denk homojen bir üretim yapısı kabul edilirken, parametrik olmayan yöntemlerde üretim yapılarının birbirlerinden farklı olduğu kabul edilir (Altunbas, Evans, & Molyneux, 2001, s. 933)

Parametrik yöntemlerde genellikle bir gözlem kümesi oluşturulur. Söz konusu küme içerisinde en iyi performansın regresyon çizgisi üzerinde yer aldığı kabul edilerek, çizginin dışına çıkarak sapma gösteren gözlemler etkin değil, çizgi üzerinde yer alan gözlemler etkin olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntemle etkinlik sınırına ulaşmak her durumda mümkündür. Parametrik yöntem içerisinde her daim bir rassal hatanın varlığı da kabul edilmektedir. Tam etkinliğe ulaşabilmek için tüm gözlemlerde hatanın sıfır olması gerekmektedir (İnan, 2000). Parametrik yöntemlerden en yaygın olarak

kullanılanlar; SSA, Regresyon Testi, Kalın Sınır Yaklaşımı ve Serbest Dağılım Yaklaşımıdır (Avcı & Çağlar, 2016, s. 18)

SSA'nın etkinlik tespitlerinde yaklaşık 50 yıldan beri verimli bir yöntem olarak kullanıldığı ve kabul edildiği yapılan çalışmalarda (Aigner & Chu, 1968; Seitz, 1971) görülmektedir. Söz konusu analiz ile ilgili önemli geliştirmeler Aigner, Lovell & Schmidt (1977) ve eş zamanlı olarak Meusen & Broeck (1977) çalışmalarında yapılmıştır (Kök & Yeşilyurt, 2006)

Parametrik olmayan yöntemlerde çeşitli tekniklerle doğrusal olarak etkinlik sınırı ile olan uzaklık ölçülmeye çalışılmaktadır. Yöntem rassal hata terimi barındırmadığı için rastgele oluşan hataları modele aktarır ve etkinlik sınırının tespitinde hata yaparak yanlış sınır belirleyebilir (Berger & Humphrey, 1997, s. 175)

3.4 STOKASTİK SINIR ANALİZİ

Üretimin yapılan her alanda mümkün olan en az girdi kullanılarak en fazla çıktıyı üretmek ve en yüksek faydayı sağlamak temel amaçlardandır. Çalışmada benimsediğimiz aracılık yaklaşımına göre bankalar; işgücü, sermaye ve topladıkları mevduatları en düşük seviyede kullanarak en yüksek seviyede kredi ve menkul kıymet üretmeye çalışan üretim organları olarak kabul edilir.

SSA ile söz konusu üretimin etkin bir şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini test etme amacıyla, sınır üretim fonksiyonları belirlenmeye çalışılarak etkinlik ölçümü yapmak, kabul edilen bir yaklaşımdır. SSA ile üretim gerçekleştirilirken meydana gelen hata terimlerinin ekonometrik yöntemler vasıtasıyla tahmin edilmesi ve bu hata terimlerinden doğabilecek etkinsizliğin mümkün olan en düşük seviyede tutulabilmesini sağlamak hedeflenir (Avcı & Çağlar, 2016, s. 20).

SSA etkinlik ölçümü sınır üretim fonksiyonu üzerinde tatbik edildiğinde teknik etkinlik kavramı doğmaktadır. Farell (1957) çalışmasında önerdiği parametrik yaklaşım sonrası, Aigner & Chu (1968) üretim fonksiyonu olarak Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanmışlardır ve devamında yapılan SSA çalışmalarında üretim fonksiyonu uygulamalarında genellikle aşağıdaki Cobb-Douglas üretim fonksiyonu tercih edilmiştir.

$$\ln(y) = \beta_0 + \sum_{j=1}^N \beta_j \ln(x_{j,i,t}) + v_{i,t} \quad (1)$$

y : çıktı

$x_{j,i,t}$: girdiler

β_i : Parametreler ($i=1\dots n$)

$v_{i,t}$: rassal hata terimi

Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda (1) yer alan hata terimi $v_{i,t}$ 'nin içerisinde hem etkinsizlik terimleri hem de rassal hatalar yer almaktadır. Rassal hataları temsil edecek bir $u_{i,t}$ hata terimi oluşturarak ve $v_{i,t}$ 'den çıkardığımızda, $v_{i,t}$ sadece etkinsizliği kapsayacaktır. Bu model Aigner, Lovell & Schmidt (1977) tarafından keşfedilmiştir. Söz konusu model bankaların ortalama teknik verimlilik puanları ve bankaya özgü teknik verimsizlik belirleyicileri olarak Batoesse & Coelli (1995) tarafından geliştirilerek aşağıdaki gibi tek bir denklem ile tahmin edilmektedir:

$$\ln(Q_{i,t}) = \beta_0 + \sum_{j=1}^N \beta_j \ln(x_{j,i,t}) + v_{i,t} - u_{i,t} \quad (2)$$

$Q_{i,t}$, t periyodunda i bankasının çıktısıdır; $x_{j,i,t}$ bir girdi vektörüdür; β tahmin edilecek bilinmeyen parametrelerin vektörüdür. Burada;

$\ln(Q_{i,t})$: i banka ve t yılı için üretimin logaritmik hali

$x_{j,i,t}$: i banka ve t yılı için girdi miktarı vektörü

β_i : Parametreler ($i=1\dots n$)

$v_{i,t}$: i banka ve t yılı için rassal hata terimi

$u_{i,t}$: i banka ve t yılı için teknik etkinsizlik hata terimi

N : Girdi sayısı

Aigner, Lovell & Schmidt (1977) $v_{i,t}$ 'lerin sıfır ortalamalı ve σ_v^2 varyanslı bağımsız ve özdeş dağılmış normal rassal değişkenler olduğunu varsaymışlardır. Aynı zamanda $v_{i,t}$ 'ler özdeş ve bağımsız bir biçimde dağılım gösteren üstel ya da yarı normal rassal değişkenler olduğu kabul edilen $u_{i,t}$ 'lerden de bağımsızdır

Teknik etkinsizlik tahmin edici fonksiyonu aşağıda yer alan denklemdeki gibidir;

$$u_{i,t} = \delta_0 + \sum_n \delta_{n,i,t} z_{n,i,t} \quad (3)$$

Yukarıdaki denklemdeki z , t yılında i bankasının etkinliğine etki eden faktörlerin vektörünü temsil eder ve δ_0 tahmin edilecek katsayıları temsil eder. Maksimum Olabilirlik Tahmini (MLE) Metodu, iki denklemin parametrelerini stokastik sınır üretim fonksiyonunu tahmin etmek için kullanılır. Stokastik sınır üretimi fonksiyonu için genelleştirilmiş kesilmiş normal dağılım kullanılır.

3.5 EKONOMETRİK ANALİZ

3.5.1 Literatür

Bankacılık etkinliği üzerine SSA Yöntemi ve aracılık yaklaşımı ile alakalı literatürde birçok çalışma vardır. Çalışmalar genellikle, çalışma için belirlenen ülke içerisinde faaliyet gösteren bankaların etkinliklerini ölçebilmek üzerine yapılmıştır. Finansal krizlerin, bankaların etkinliği üzerindeki etkileri hakkında da çalışmalar mevcuttur. Katılım bankaları özelinde krizlerin katılım bankalarının etkinliğine etkileriyle ilgili literatür oldukça azdır.

Pampurini & Quaranta (2018) Avrupa borç krizi sonrası 2011 ve 2016 yılları arasında Avro Bölgesi'nde yer alan bankaların etkinliğini SSA ile üretim ve maliyet fonksiyonlarını kullanarak analiz etmişlerdir. Dengeli bir veri seti ile çalışılabilmesi adına Finlandiya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İrlanda, İsveç, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan hariç tutularak 70 Banka üzerinde çalışma yapılmıştır. Çalışma sonuç olarak aktif büyüklükleri daha büyük olan bankaların, görece aktif büyüklüğü daha küçük bankalara nispeten Avrupa Borç Krizinden daha çok etkilendiğini ortaya koymuştur.

Ersoy & Çağıl (2017) çalışmalarında Türkiye’de kurulu yabancı bankaların etkinliği üzerinde Avrupa borç krizinin etkisini SSA üretim ve maliyet fonksiyonları aracılığı ile saptamışlardır. Çalışmada kullanılan 26 ticari bankanın 9 tanesi yabancı sermayeli banka olurken 5 tanesi yabancı banka şubesidir. Sonuç olarak krizin Türkiye’deki yabancı bankaların üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığı ve Türk bankacılık sisteminin tümünde kriz öncesi döneme nazaran etkinlik artışı kaydedildiğini göstermişlerdir. Bankacılık sistemi yapısının güçlü olması halinde, krizlerin bankacılık sistemi üzerindeki etkilerinin daha az olacağını vurgulamışlardır.

Yıldırım (2017) QISMUT ülkeleri; Katar, Endonezya, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye den oluşan 6 ülke grubundaki İslami bankaların 2012 ile 2016 yılları arasındaki ölçek etkinlikleri ve teknik etkinliklerini Veri Zarflama Analizi ile karşılaştırmıştır. Bu bankalar Katar’dan 6, Endonezya’dan 15, Suudi Arabistan’dan 11, Malezya’dan 13, Birleşik Arap Emirlikleri’nden 7 ve Türkiye’den 3 olmak üzere 55 İslami bankadan oluşmaktadır. Çalışmada ölçek etkinliklerinin 2012 den başlayarak zaman ilerledikçe Endonezya ve Türkiye hariç genel olarak yükseldiği görülmüştür. Teknik etkinlik açısından 2012 yılında 24, 2013 yılında 27, 2014 yılında 24, 2015 yılında 29 ve 2016 yılında 26 bankanın etkin olduğu belirlenmiştir. Türkiye’deki 3 İslami bankanın 2 si 2012 ile 2015 yılları arası teknik açıdan etkin iken, 2016 yılında 1 banka teknik açıdan etkin olarak tespit edilmiştir.

Belanès, Ftiti & Regaïeg (2015) çalışmalarında Küresel Ekonomik Kriz sonrasında İslami Banka etkinliklerini Veri Zarflama Analizi ile teknik etkinlik, ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri modelleri kullanılarak araştırmışlardır. 2005 ve 2011 yılları arasında Körfez İşbirliği Konseyi’ne bağlı ülkelerdeki 30 adet İslami Banka üzerinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki amaç dünyadaki bankacılık sistemini derinden yaralayan küresel krizin İslami Bankaların etkinliğine ne şekilde değiştirdiğini tespit edebilmek olmuştur. Çalışma sonucunda; teknik etkinlik sonuçları İslami Bankaların tıpkı konvansiyonel bankalar gibi etkinlik düşüşü yaşadığını göstermiştir. En yüksek teknik etkinlik 2005 yılında tespit edilirken en düşük teknik etkinlik 2010 yılında görülmüştür. Ölçeğe göre etkinlik modellerinde ise 2005 ve 2008 yılları arası ölçek etkinliğinde kademeli bir düşüşün yaşandığı, 2009 yılının etkinlik yönünden en düşük yıl olduğu ve 2009 ile 2011 yılları arasında görece etkinliklerin yükselmeye başladığını ortaya koymaktadır.

Gheeraert & Weill (2015) İslami bankacılığın ekonomik etkinlik üzerindeki etkilerini SSA ile incelemişlerdir. 2000 ile 2005 yılları arasında 70 İslami banka üzerine gerçekleştirilen çalışmada İslami bankacılığın ekonomik gelişim etkinliğini belirli bir seviyeyi aşmadığı sürece arttırdığını göz önüne çıkarmışlardır. İslami bankacılık ve ekonomik gelişim etkinliği arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin varlığından ve aynı zamanda konvansiyonel bankalar ile ekonomik gelişim etkinliği arasında herhangi bir ilişki bulunamadığından da çalışmada bahsedilmiştir.

Anayiotos, Toroyan & Vamvakidis (2010) finansal liberalizasyon ile Avro Bölgesi'nde genişleyen yabancı sermayeli bankaların, Avrupa Borç Krizi sonrasındaki etkinliklerini Veri Zarflama Analizi kullanarak belirlemeye çalışmışlardır. Sonuç olarak kriz öncesinde Avro Bölgesi içerisinde yabancı sermayeli bankaların yerli sermayeli bankalara göre daha etkin olduğu görülürken, kriz sonrasında yerli sermayeli bankaların yabancı sermayeli bankalara nazaran daha etkin olduğunu tespit etmişlerdir.

Mohamad, Hassan & Bader (2008) İslam İşbirliği Teşkilatına bağlı 21 ülkedeki 37 Konvansiyonel ve 43 İslami banka olmak üzere 80 banka için SSA ile etkinlik tespit etmişlerdir. Maliyet etkinliğinde İslami bankaların çok az farkla daha etkin olduğu görülmüş de, maliyet ve kar etkinliğine bir arada bakıldığında konvansiyonel bankalar ile İslami bankaların etkinliklerinin birbirlerine benzer ve yakın olduğu gözlemlenmiştir.

Mokhtar, Abdullah, & Al-Habshi (2006) Malezya'daki İslami Bankaların 1997 ile 2003 yılları arasındaki SSA ile üretim ve maliyet etkinliklerini ölçmüşlerdir. Çalışmada Malezya'da yer alan İslami bankacılık sistemindeki 22 banka (2 İslami banka ve 20 İslami ürünler satan konvansiyonel banka) ve 20 konvansiyonel bankadan 288 veri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda konvansiyonel bankaların üretim ve maliyet etkinliklerinin İslami bankacılık sisteminden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Christopoulos, Lolos & Tsionas (2002) ortaya çıkardıkları çalışmada Yunanistan'daki bankaların maliyet etkinliklerini Heteroskedastik SSA ile hesaplamışlardır. 1993 ile 1998 yıllarını kapsayan çalışmada; 1993 ile 1996 yılları arasında 19 banka yer alırken, 1997 yılı için 18 ve 1998 yılı için 17 banka hesaplamaya dahil edilmiştir. Çalışmada aktifleri küçük bankaların büyük bankalara nazaran daha etkin olduğu görülmekle beraber Avrupa Birliği'ne uyum kapsamında yapılan özelleştirmeler ve doğrudan satın almaların bankaların etkinliğini arttırdığından bahsedilmektedir.

Battese, Heshmati & Hjalmarsson (2000) 1980'li yılların ortalarında İsveç'te yaşanan bankacılık krizi sonrası bankaların etkinliklerini SSA ile tespit etmişlerdir. 1984 – 1995 yıllarını kapsayan çalışmada 156 banka için toplam 1275 gözlem incelenmiştir. Çalışmada regülasyonlar ile bankaların etkinlikleri arasında bir ilişkinin varlığını ortaya çıkarmışlardır. 1992 yılında yapılan bankacılık reformlarına kadar krizin etkisi devam etmiş ve bankaların etkinlikleri düşük olmuştur. Reform sonrasında bankaların etkinliklerinin yükseldiğini göstermişlerdir.

Kaparakis, Miller & Noulas (1994) eserlerinde 1970'lerden sonra gelişen teknoloji ve değişen ekonomik sistemler sonrası ABD'de faaliyet gösteren bankaların etkinliklerini SSA ile ölçmüşlerdir. Aktif büyüklüğü 50 Milyon Doların üzerinde olan 5,548 banka çalışmaya dahil edilmiştir. Bankalar aktif büyüklüklerine göre 9 grupta ele alınmıştır. Modelde 4 girdi, 4 çıktı ve 1 yarı sabit girdi yer almaktadır. Girdiler; mevduatlar, yabancı kaynaklar, işçi sayıları ve sermaye olurken; çıktılar; tüketici kredileri, teminatlı krediler, ticari ile endüstriyel krediler ve menkul kıymetler ile alım satım hesaplarında tutulan varlıklardan oluşmaktadır. Çalışmada maliyet fonksiyonu hesaplanmış ve bankaların aktif büyüklükleri arttıkça etkinliklerinin azaldığı sonucunda ulaşılmıştır. Büyük banların yurt içi ve yurt dışı şube sayıları ve operasyonel maliyetlerinin daha yüksek olması etkinliği düşürücü etkiler olarak belirtilmektedir.

3.5.2 Veri ve Metodoloji

Çalışma verileri, Türkiye'de faaliyet gösteren 24 konvansiyonel ve 3 katılım bankasından oluşmaktadır. 2009 ve 2016 yılları aralığındaki 216 gözlem için verilerin toplanmasında Türkiye Bankalar Birliği (TBB) ve Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) istatistik veri tabanlarından faydalanılmıştır.

Farrell (1957) yazdığı makale ile etkinlik kavramını dile getirmiş ve etkinlik ölçümü için geliştirilen metotlarda temel teşkil etmiştir. İlk örneklerde etkinlik, maksimum üretim eğrisinden sapmalar olarak ele alınmış, Aigner, Lovell & Schmidt (1977) ve Meusen & Broeck (1977) ortaya koydukları eserlerde hata terimlerinin hesaplanmasında SSA yöntemini tavsiye etmişlerdir. Battese & Coelli (1995) ise Stokastik Sınır Üretim Fonksiyonu 'nu günümüzdeki haline getirmişlerdir. Çalışmamızda Battese & Coelli (1995) Stokastik Sınır Üretim Fonksiyonu kullanılmıştır.

Avrupa Borç Krizi sonrası Katılım bankalarının etkinliklerini ölçebilmek için, Türkiye'deki bankacılık sisteminde en etkin bankaların etkinlik düzeyleri tahmin edilerek etkinlik sınırı oluşturulur. Katılım bankalarının etkinlik seviyeleri etkinlik sınırına olan uzaklıklarına göre ölçülür.

Ölçümler için Coelli'nin geliştirdiği FRONTIER 4.1 programı, maksimum olabilirlik metodu (MLE) ile üç adımlı hesaplama yöntemi kullanılmıştır. İlk adım β_i parametreleri için yansız kestirimlerin En Küçük Kareler (EKK) Yöntemi ile elde edilmesinden oluşur. İkinci adımda $\ln(Q_{i,t})$ 'nin iki aşamalı kılavuz araştırması yapılır ve β_i parametrelerinin EKK yöntemindeki kestirimleri kılavuza işlenir. Son adımda maksimum olabilirliğe ulaşabilmek için yinelemeli işlemler gerçekleştirilir.

Aşağıdaki SSA denklem modeli için girdi ve çıktılar Battese & Coelli (1995) takip edilerek krediler ve alacaklar ile menkul kıymetler **çıkıtı** ($Q_{i,t}$) olarak kabul edilir; mevduat, sermaye ve emek(işçi sayısı) de **girdi** ($x_{j,i,t}$) olarak kullanılır. Öte yandan, stokastik sınır üretim fonksiyonunda kredilerin toplam aktiflere oranı da **Z değişkeni** olarak kullanılmaktadır.

$$\ln(Q_{i,t}) = \beta_0 + \sum_{j=1}^N \beta_j \ln(x_{j,i,t}) + v_{i,t} - u_{i,t} \quad (4)$$

SSA için kullanılan girdi ve çıktılar ile ilgili tanımlayıcı istatistikler Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Girdi ve Çıktılar ile İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

	Çıkıtı	İş Gücü	Sermaye	Mevduat	Zk/a
Ortalama	2.69E+15	7000,977	6.31E+09	2.00E+15	5771,627
Medyan	1.33E+10	3877,000	2.00E+09	1.32E+10	6206,000
En Yüksek	3.11E+16	25697,000	4.17E+10	2.33E+16	8172,000
En Düşük	0.000000	15,000	22635000	11188000	1654,000
Std. Hata	6.49E+15	7619,970	8.88E+09	5.05E+15	1374,907
Gözlem Sayısı	216	216	216	216	216

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması (Eviews Kullanılmıştır.)

Bankaların aktif büyüklükleri banka büyüklüğü olarak kabul edilmektedir. Banka büyüklüklerinin banka etkinliğine etki ettiği daha önce yapılan çalışmalar (Kaparakis, Miller & Noulas, 1994; Christopoulos, Lolos & Tsionas, 2002; Pampurini & Quaranta 2018) ile kabul edildiği için Tablo 11’de çalışmamızda yer alan bankaların aktif büyüklükleri paylaşılmıştır.

Tablo 11. Bankaların Yıllara Göre Aktif Büyüklükleri

	Toplam Aktif Büyüklükleri (Milyon TL)							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 1</i>	124.529	151.160	160.681	162.868	207.530	247.600	302.848	371.882
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 2</i>	60.650	72.942	91.124	108.282	139.944	155.423	187.729	237.726
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 3</i>	64.798	73.962	89.184	104.580	135.496	158.218	182.947	220.671
<i>Konvansiyonel Özel Banka 1</i>	95.309	113.183	133.552	155.854	183.737	205.451	234.809	294.501
<i>Konvansiyonel Özel Banka 2</i>	3.829	4.489	5.781	6.291	7.483	9.477	10.967	14.703
<i>Konvansiyonel Özel Banka 3</i>	8.955	11.369	14.399	14.518	18.725	21.187	24.416	25.147
<i>Konvansiyonel Özel Banka 4</i>	1.026	1.030	896	956	1.125	1.400	1.214	1.520
<i>Konvansiyonel Özel Banka 5</i>	15.064	19.031	35.666	40.365	49.985	58.729	65.314	72.768
<i>Konvansiyonel Özel Banka 6</i>	105.462	123.974	146.642	160.192	196.896	219.668	254.343	312.122
<i>Konvansiyonel Özel Banka 7</i>	113.223	131.796	161.669	175.444	210.500	237.772	275.718	373.820
<i>Konvansiyonel Özel Banka 8</i>	64.560	84.776	108.103	122.180	148.881	182.293	220.369	271.135
<i>Konvansiyonel Özel Banka 9</i>	807	791	823	806	815	2.059	3.069	2.937
<i>Konvansiyonel Özel Banka 10</i>	966	1.141	3.013	2.748	3.352	3.717	4.023	5.099
<i>Konvansiyonel Özel Banka 11</i>	4.878	6.284	7.227	7.420	6.469	7.325	8.372	8.193

<i>Konvansiyonel Özel Banka 12</i>	21.205	27.660	35.983	44.198	59.427	70.931	84.221	135.554
<i>Konvansiyonel Özel Banka 13</i>	1.910	3.051	2.242	1.297	2.360	2.922	3.013	3.371
<i>Konvansiyonel Özel Banka 14</i>	29.318	38.087	46.199	54.402	66.010	75.206	85.727	104.326
<i>Konvansiyonel Özel Banka 15</i>	13.850	17.737	24.132	25.299	36.229	33.821	31.647	24.410
<i>Konvansiyonel Özel Banka 16</i>	15.233	17.299	21.066	25.115	33.395	38.014	49.245	97.987
<i>Konvansiyonel Özel Banka 17</i>	1.145	1.510	2.203	2.966	4.111	5.089	5.819	5.755
<i>Konvansiyonel Özel Banka 18</i>	395	1.835	3.540	408	335	326	340	526
<i>Konvansiyonel Özel Banka 19</i>	73	75	79	74	93	78	115	189
<i>Konvansiyonel Özel Banka 20</i>	199	702	2.224	429	330	384	482	445
<i>Konvansiyonel Özel Banka 21</i>	360	674	992	594	1.258	831	467	294
<i>Katılım Özel Banka 1</i>	6.415	8.406	10.461	12.328	17.217	23.046	29.562	32.851
<i>Katılım Özel Banka 2</i>	6.905	9.727	14.898	18.911	25.894	34.008	42.053	48.477
<i>Katılım Özel Banka 3</i>	8.700	10.692	13.528	17.617	25.127	33.495	38.576	38.808

Kaynak: TBB ve TKBB

3.5.3 Sonuç ve Tartışma

Modelde girdi olarak kullanılan parametrelerden; β_C : banka çalışan sayısını, β_S : banka sermayesini ve β_M : banka mevduatını temsil etmektedir. SSA için maksimum olabilirlik metodu ile tahmin edilen parametreler 0,05 anlamlılık düzeyinde Tablo 12'de görüleceği üzere kayda değer bulunmuştur. 0,69 ile en yüksek etkiye sermaye sahip olurken, 0,28 ile mevduat ve 0,08 ile çalışan sayıları sermayeyi takip etmektedir.

Tablo 12. SSA için MLE Metodu İle Tahmin Edilen Parametreler

Değişkenler	Katsayı	Standart Hata	T - Değeri
β_0	5,38E-01	2,30E-01	2,34E+00
β_C	8,34E-02	3,87E-02	2,16E+00
β_S	6,98E-01	3,73E-02	1,87E+01
β_M	2,88E-01	3,03E-02	9,49E+00
δ_0	9,70E-01	2,57E-01	3,78E+00
$\delta_{K/A}$	-1,13E-01	6,37E-03	-1,78E+01
σ^2	1,02E+00	1,19E-01	8,57E+00
γ	9,95E-01	1,42E-03	7,03E+02

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması

Modelin yeterliliğini test etmek için, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu test edilmiş ve tüm $i \leq j = 1,2,3$ için $H_0: \beta_{i,j} \neq 0$ reddedilmiştir. Modelde istatistiksel olarak teknik etkinsizliğin varlığını kontrol edebilmek için kullanılan LR (en çok olabilirlik istatistiği) değeri $0,52401711E+03$ çıkmış olduğundan, modelde anlamlı bir teknik etkinsizliğin varlığını kabul etmekteyiz. Modelde γ (Gamma) değeri $0,995$ çıkmıştır. Modelimizdeki sınır üretim fonksiyonundaki sapmaların yüzde $\%99,5$ 'i teknik etkinsizlikten ve $\%0,05$ 'i rassal hatalardan kaynaklanmaktadır. Denkleminizde Z değişkeni olan $\delta_{K/A}$ katsayısı negatiftir ve bu bize krediler arttıkça etkinsizliğin azalacağını söylemektedir.

Çalışmada ele alınan 24 konvansiyonel ve 3 katılım bankasının 2009 ile 2016 yılları aralığındaki teknik etkinlik sonuçlarına tablo 13'den baktığımızda ortalama teknik etkinliğin $0,83$ olduğunu görmekteyiz. En düşük etkinlik olarak Tablo 13 ve Tablo 14'de görülen $0,000163$ etkinlik skoru Türkiye'de şube açmış yabancı bir bankaya aittir.

Tablo 13. Türkiye'deki Bankaların Teknik Etkinlik İstatistikleri

	Genel Küme
Ortalama	0.830622
Medyan	0.905445

En Yüksek	0.986207
En Düşük	0.000163
Standart Sapma	0.175650

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması

Bankaların yıllara göre teknik etkinliğine baktığımızda ise, en yüksek ortalamanın 0,86 ile 2011 yılında yakalandığı Tablo 14'den anlaşılmaktadır.

Tablo 14. Türkiye'deki Bankaların Yıllara Göre Teknik Etkinlik İstatistikleri

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ortalama	0.836698	0.815377	0.864681	0.815007	0.836404	0.836912	0.849145	0.790754
Medyan	0.879989	0.887300	0.907527	0.882177	0.910360	0.909938	0.919112	0.923106
En Yüksek	0.970643	0.986207	0.971472	0.939255	0.970039	0.961192	0.964679	0.982383
En Düşük	0.490400	0.067083	0.560625	0.437194	0.187322	0.163700	0.134841	0.000163
Standart Sapma	0.122450	0.200847	0.104951	0.144285	0.170798	0.176813	0.177320	0.268822

Kaynak: Yazarın Kendi hesaplaması

Katılım bankaları özelinde teknik etkinlik değerlendirmesi yapıldığında, Tablo.15'de görüleceği üzere ortalama teknik etkinlik 0,93 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 15. Türkiye'deki Katılım Bankalarının Etkinlik İstatistikleri

	Katılım Grubu
Ortalama	0.936318
Medyan	0.938915
En Yüksek	0.976407
En Düşük	0.873588
Standart Sapma	0.022893

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması

Katılım bankalarının yıllara göre teknik etkinlik istatistiklerine Tablo 16'dan baktığımızda, toplam bankacılık kümesinden farklı olarak en yüksek değer 2015 yılında 0,95 ile test edildiğini söyleyebiliriz.

Tablo 16. Türkiye'deki Katılım Bankalarını Yıllara Göre Teknik Etkinlik İstatistikleri

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ortalama	0.914579	0.929524	0.927843	0.924964	0.941031	0.946403	0.954235	0.951966
Medyan	0.923564	0.938576	0.926267	0.919539	0.944099	0.953187	0.957392	0.954374
En Yüksek	0.929614	0.976407	0.933404	0.939255	0.947803	0.957171	0.964679	0.961656
En Düşük	0.890559	0.873588	0.923857	0.916099	0.931192	0.928851	0.940634	0.939870
Standart Sapma	0.021021	0.052004	0.004965	0.012495	0.008720	0.015330	0.012330	0.011091

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması

Çalışma verilerine ait teknik etkinlik sonuçları Tablo.17'da paylaşılmıştır. Sonuçlara göre 24 konvansiyonel bankanın teknik etkinlik ortalaması 0,82 olarak, 3 katılım bankasının teknik etkinlik ortalaması 0,93 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 17. Türkiye'deki Bankaların Teknik Etkinlik Sonuçları

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Banka ORT	Grup ORT	
1	Konvansiyonel Kamu Bankası 1	0,94017	0,93586	0,95133	0,90848	0,93732	0,90387	0,92016	0,92804	0,928156	0,82141
2	Konvansiyonel Kamu Bankası 2	0,94276	0,93229	0,93984	0,89702	0,91491	0,91621	0,92941	0,94781	0,927531	
3	Konvansiyonel Kamu Bankası 3	0,90507	0,91541	0,92891	0,91177	0,93555	0,93824	0,9397	0,95265	0,928412	
4	Konvansiyonel Özel Banka 1	0,87377	0,87032	0,88801	0,88384	0,9168	0,91179	0,91715	0,92311	0,898098	
5	Konvansiyonel Özel Banka 2	0,87999	0,8873	0,89612	0,84448	0,89283	0,90152	0,90824	0,9303	0,892597	
6	Konvansiyonel Özel Banka 3	0,90311	0,93057	0,94838	0,91544	0,93126	0,92751	0,93947	0,95247	0,931025	
7	Konvansiyonel Özel Banka 4	0,61184	0,74195	0,63971	0,71959	0,79962	0,89942	0,88586	0,91505	0,776629	
8	Konvansiyonel Özel Banka 5	0,90967	0,93579	0,91587	0,90632	0,93219	0,935	0,93307	0,47232	0,867528	

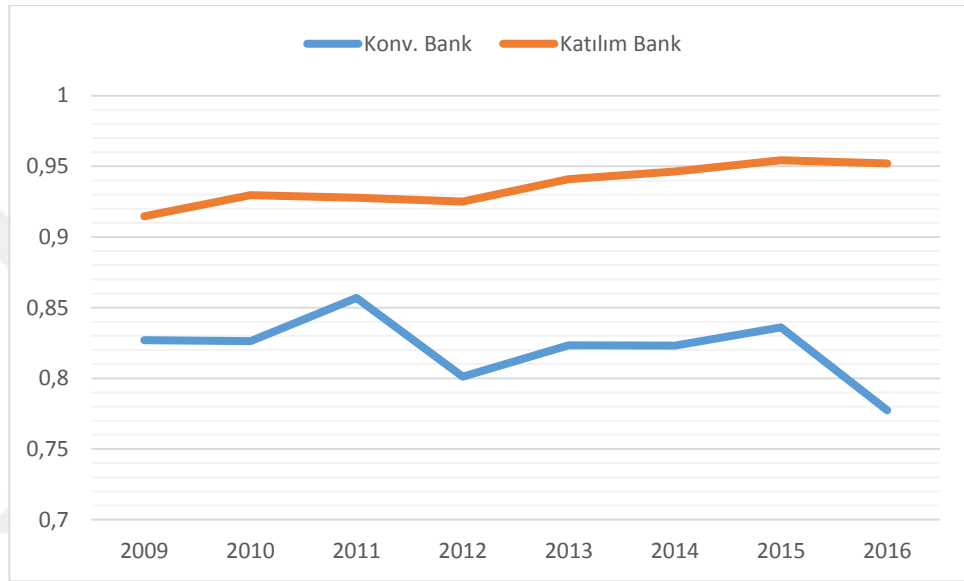
9	<i>Konvansiyonel Özel Banka 6</i>	0,8752	0,8763	0,89046	0,87321	0,97004	0,88896	0,88693	0,91893	0,897505	
10	<i>Konvansiyonel Özel Banka 7</i>	0,86149	0,86806	0,90894	0,88133	0,91036	0,89629	0,89914	0,93067	0,894534	
11	<i>Konvansiyonel Özel Banka 8</i>	0,87538	0,89883	0,91311	0,86607	0,89556	0,91086	0,92191	0,9396	0,902664	
12	<i>Konvansiyonel Özel Banka 9</i>	0,64051	0,515	0,66482	0,60809	0,68768	0,96119	0,91911	0,75866	0,719383	
13	<i>Konvansiyonel Özel Banka 10</i>	0,80055	0,78513	0,74372	0,66734	0,78152	0,72595	0,72215	0,77458	0,750118	
14	<i>Konvansiyonel Özel Banka 11</i>	0,77956	0,74485	0,7878	0,76168	0,71196	0,6591	0,79399	0,71974	0,744834	
15	<i>Konvansiyonel Özel Banka 12</i>	0,89385	0,91249	0,90364	0,90704	0,93858	0,90994	0,91875	0,93519	0,914936	
16	<i>Konvansiyonel Özel Banka 13</i>	0,75791	0,50679	0,91974	0,73424	0,87338	0,78967	0,8721	0,81687	0,783839	
17	<i>Konvansiyonel Özel Banka 14</i>	0,90145	0,89346	0,90582	0,88649	0,90721	0,9154	0,92518	0,93684	0,908984	
18	<i>Konvansiyonel Özel Banka 15</i>	0,79399	0,81296	0,86799	0,88218	0,90777	0,8822	0,93554	0,92214	0,875597	
19	<i>Konvansiyonel Özel Banka 16</i>	0,91153	0,91791	0,92249	0,91388	0,93359	0,94417	0,94093	0,98238	0,933361	
20	<i>Konvansiyonel Özel Banka 17</i>	0,8494	0,91724	0,90753	0,93268	0,92447	0,91847	0,9261	0,86808	0,905496	
21	<i>Konvansiyonel Özel Banka 18</i>	0,90661	0,98621	0,74649	0,43719	0,57339	0,54503	0,54855	0,12909	0,609069	
22	<i>Konvansiyonel Özel Banka 19</i>	0,4904	0,51178	0,56063	0,58384	0,61459	0,569	0,59951	0,57105	0,562598	
23	<i>Konvansiyonel Özel Banka 20</i>	0,57226	0,06708	0,97147	0,46348	0,18732	0,1637	0,13484	0,00016	0,415923	
24	<i>Konvansiyonel Özel Banka 21</i>	0,97064	0,86303	0,84006	0,84463	0,68188	0,74391	0,74641	0,26873	0,744912	
25	<i>Katılım Özel Banka 1</i>	0,92961	0,93858	0,9334	0,93925	0,9478	0,95717	0,95739	0,96166	0,945609	
26	<i>Katılım Özel Banka 2</i>	0,89056	0,87359	0,92627	0,91954	0,93119	0,92885	0,94063	0,93987	0,918812	0,93632
27	<i>Katılım Özel Banka 3</i>	0,92356	0,97641	0,92386	0,9161	0,9441	0,95319	0,96468	0,95437	0,944533	

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması

Teknik etkinlik sonuçlarında en büyük etkiye sahip olan sermaye değişkeni göz önünde bulundurulduğunda, katılım bankalarının körfez ülkelerinden gelen güçlü sermayeler ile kurulması katılım bankalarının teknik etkinliğini yükselttiği söylenebilir.

Şekil 13'de Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların yıllara göre etkinliklerinin grafiği yer almaktadır.

Şekil 13. Bankaların Yıllara Göre Etkinliği

Kaynak: Yazarın Kendi Hesaplaması

Şekil 13'de görüleceği üzere Avrupa Borç Krizi sonrası katılım bankalarının teknik etkinliği yataya yakın bir yükseliş trendi içerisinde. Aynı zamanda katılım bankalarının etkinliğinin konvansiyonel bankalardan daha yüksek olduğu da Şekil 13'den anlaşılmaktadır.

Bu bölümdeki tablolar ve grafik bize katılım bankalarının etkinliği üzerinde Avrupa Borç Krizi'nin etkisinin olmadığı yönünde bilgiler vermektedir.

4 SONUÇLAR

Avrupa Borç Krizi sonrasında katılım bankalarının teknik etkinliklerini Stokastik Sınır Analizi yöntemi ve Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile inceleyerek krizin katılım bankalarının etkinlikleri üzerindeki etkisi ölçülmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde krizden bahsedilmiş olup, Avrupa Borç Krizi'nin anlaşılması amaçlanmıştır. Krizin önce 2008 yılında küresel finansal kriz olarak başladığı, Avro Bölgesi'nde var olan yapısal problemlerin de etkisi ile 2010 yılında Avro Bölgesi Borç Krizine dönüştüğü anlatılmıştır.

İkinci bölümde katılım bankacılığı esasları ile Dünya'da ve Türkiye'de katılım bankacılığında bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde tezin yazılma nedeni olan 2009-2016 yılları arasında katılım bankalarının teknik etkinliği SSA ile hesaplanmıştır.

Elde edilen sonuçlara göre Avrupa Borç Krizi katılım bankalarının etkinliği üzerinde kayda değer bir etkiye sahip değildir. Türkiye yaşadığı 2000 krizi sonrası bankacılık sistemine dair uyguladığı katı politika ile bankacılık sistemini güçlü kılmış olduğundan dolayı, Ersoy & Çağıl (2017) çalışmasına paralel olarak bankacılık sisteminin güçlü olması, krizin katılım bankalarının etkinliğine etki edememesinin nedenlerinden olabilir.

Katılım bankalarının kar zarar ortaklığına dayanarak faaliyet göstermesi, fon kullandırımı yaparken ortak ve destek olunacak projelerde, fon talep edenlerin ödeme güçlerinin yanı sıra, söz konusu projeden elde edilecek kar da fon kullandırımı kriterleri arasında yer almaktadır. Bu sayede katılım bankaları genellikle yüksek kar elde edeceği projelerde fon kullandırımı gerçekleştirmektedir. Katılım bankalarının etkinliğinin, Avrupa Borç Krizi sonrası konvansiyonel bankalardan daha yüksek çıkmasının sebeplerinden biri karlı projelerde fon kullandırımı yapmayı öncelik haline getirmesi olabilir.

5 EKLER

Ek 1: Bankaların Sermaye/Aktif Oranları

	Sermaye/Aktif Oranı							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 1</i>	8,31%	8,90%	8,20%	10,54%	8,85%	11,53%	10,42%	10,46%
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 2</i>	9,50%	10,21%	9,48%	11,38%	10,11%	10,64%	10,35%	8,99%
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 3</i>	11,39%	11,57%	10,43%	11,40%	9,31%	9,34%	9,17%	8,89%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 1</i>	14,89%	15,52%	13,14%	14,06%	11,61%	12,22%	11,37%	11,03%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 2</i>	16,48%	16,83%	14,54%	18,43%	14,07%	12,96%	12,40%	11,88%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 3</i>	13,95%	12,32%	10,15%	12,57%	10,98%	11,29%	10,35%	10,39%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 4</i>	14,83%	15,17%	17,10%	17,31%	15,29%	13,33%	15,57%	12,84%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 5</i>	10,95%	9,53%	11,81%	11,91%	10,58%	10,05%	10,66%	10,80%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 6</i>	12,63%	13,25%	11,99%	13,29%	11,47%	12,12%	12,18%	11,47%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 7</i>	11,92%	12,91%	11,09%	12,95%	11,20%	12,33%	11,62%	11,16%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 8</i>	12,81%	12,17%	10,82%	13,80%	11,63%	11,09%	10,48%	9,63%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 9</i>	78,45%	73,40%	75,01%	76,36%	75,48%	29,26%	19,57%	22,68%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 10</i>	29,22%	26,82%	11,75%	15,02%	13,78%	14,32%	14,96%	12,83%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 11</i>	17,47%	14,89%	12,73%	13,85%	16,93%	16,08%	14,94%	15,90%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 12</i>	12,40%	11,36%	10,98%	11,38%	8,27%	10,06%	9,82%	7,81%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 13</i>	21,58%	12,62%	18,61%	39,70%	18,08%	17,36%	16,95%	15,29%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 14</i>	12,37%	13,68%	12,33%	13,40%	11,59%	11,40%	10,53%	9,88%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 15</i>	18,01%	15,22%	11,58%	12,06%	8,32%	8,85%	8,40%	9,58%
<i>Konvansiyonel Özel Banka 16</i>	12,80%	12,05%	11,21%	12,23%	10,16%	9,12%	9,10%	5,25%

Konvansiyonel Özel Banka 17	18,81%	14,52%	15,34%	12,36%	13,13%	14,81%	12,77%	13,14%
Konvansiyonel Özel Banka 18	18,64%	5,46%	4,44%	45,11%	56,49%	60,66%	61,09%	45,61%
Konvansiyonel Özel Banka 19	54,30%	54,25%	54,58%	60,57%	51,05%	64,58%	46,46%	30,98%
Konvansiyonel Özel Banka 20	85,75%	27,41%	10,39%	65,12%	92,49%	90,13%	79,14%	92,71%
Konvansiyonel Özel Banka 21	6,28%	13,59%	10,40%	18,97%	9,41%	14,12%	21,99%	22,06%
Katılım Özel Banka 1	11,08%	10,14%	9,60%	9,88%	8,70%	7,77%	7,12%	6,94%
Katılım Özel Banka 2	11,69%	12,92%	9,65%	8,91%	8,89%	8,89%	8,09%	8,07%
Katılım Özel Banka 3	13,72%	13,15%	11,93%	12,06%	10,04%	9,42%	8,17%	9,44%

Kaynak: TBB,2019 ve TKBB,2019

Ek 2: Z Değişkeni; Bankaların Krediler/ Aktifler Oranı (%)

	Krediler/ Aktifler (%)							
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 1</i>	29,49	38,00	44,45	43,86	53,51	57,32	61,69	65,03
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 2</i>	53,52	60,73	61,69	60,85	60,63	65,48	67,51	68,42
<i>Konvansiyonel Kamu Bankası 3</i>	53,35	60,65	64,26	65,15	64,03	66,10	67,66	69,50
<i>Konvansiyonel Özel Banka 1</i>	41,67	46,73	52,64	56,24	60,24	61,32	60,37	59,71
<i>Konvansiyonel Özel Banka 2</i>	63,46	67,43	64,57	66,39	67,37	65,94	62,14	70,62
<i>Konvansiyonel Özel Banka 3</i>	54,79	61,63	59,10	68,70	72,11	69,06	68,50	73,92
<i>Konvansiyonel Özel Banka 4</i>	22,74	40,26	29,36	41,38	47,60	64,02	67,03	68,29
<i>Konvansiyonel Özel Banka 5</i>	59,69	61,76	67,34	68,19	71,40	72,06	73,95	70,70
<i>Konvansiyonel Özel Banka 6</i>	47,16	52,30	57,15	57,32	60,27	61,24	62,57	65,47
<i>Konvansiyonel Özel Banka 7</i>	42,69	48,74	56,67	61,07	64,27	65,56	64,53	65,55
<i>Konvansiyonel Özel Banka 8</i>	58,64	62,06	62,70	62,01	64,51	67,32	67,51	68,28
<i>Konvansiyonel Özel Banka 9</i>	1,46	0,36	0,24	0,22	0,19	0,14	44,59	41,14
<i>Konvansiyonel Özel Banka 10</i>	36,21	43,46	29,16	26,79	43,20	36,71	33,75	29,47
<i>Konvansiyonel Özel Banka 11</i>	42,77	36,63	37,05	40,26	29,82	32,96	44,11	46,35
<i>Konvansiyonel Özel Banka 12</i>	66,83	66,73	62,31	63,78	65,02	62,03	60,97	59,93
<i>Konvansiyonel Özel Banka 13</i>	3,61	5,53	23,73	29,45	38,31	37,33	57,86	41,50
<i>Konvansiyonel Özel Banka 14</i>	59,85	65,27	65,52	66,98	64,72	66,81	66,75	61,97
<i>Konvansiyonel Özel Banka 15</i>	63,19	54,53	57,32	60,96	52,71	57,16	64,75	58,08
<i>Konvansiyonel Özel Banka 16</i>	72,24	70,43	73,00	75,02	73,31	73,78	71,49	70,07
<i>Konvansiyonel Özel Banka 17</i>	63,10	66,45	66,66	68,00	64,90	66,13	68,11	63,06
<i>Konvansiyonel Özel Banka 18</i>	57,45	61,01	16,54	7,26	6,89	3,33	3,07	1,51

Konvansiyonel Özel Banka 19	17,63	28,08	38,56	42,24	47,48	44,36	40,86	27,60
Konvansiyonel Özel Banka 20	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Konvansiyonel Özel Banka 21	43,47	52,02	43,26	66,57	5,16	31,90	27,48	4,76
Katılım Özel Banka 1	72,89	74,58	69,53	73,62	69,90	70,05	65,35	67,56
Katılım Özel Banka 2	71,04	71,81	69,55	62,66	64,09	62,38	63,99	61,46
Katılım Özel Banka 3	81,72	74,01	76,34	73,63	72,32	71,84	72,76	68,23

Kaynak: TBB,2019 ve TKBB,2019

6 KAYNAKLAR

- AAOIFI. (2019). *History*. 03 12, 2019 tarihinde İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu Resmî Web Sitesi: <http://aaoifi.com/our-history/?lang=en> adresinden alındı
- AB Başkanlığı. (2011). *AB Ekonomik Yönetişim Sisteminde Yeni Dönem*. T.C Dışişleri Başkanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/empb/yayinlar/ab_ekonomik_yonetisi_m_sisteminde_yeni_donem_web.pdf adresinden alındı
- AB Başkanlığı. (2013, 07 01). *Avrupa Birliğinin Tarihçesi*. T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/_105.html adresinden alındı
- Afonso, A., Furceri, D., & Gomes, P. (2011). Credit Ratings and the Euro Area Sovereign Debt Crisis. *European Central Bank, working paper series, No: 1347*, 4-18.
- Aigner, D., & Chu, S. (1968). On Estimating the Industry Production Function. *American Economic Review*, 58, 826-839.
- Aigner, D., Lovell, C. A., & Schmidt, P. (1977). Formulation and Estimation of Stochastic Frontier Production Function Models. *Journal of Econometrics*, 6, 21-37.
- Akçay, B. (2013). Avrupa Birliği'nde Ekonominin Yönetimi. *Yayınlanmamış ders notu*. Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara Üniversitesi, Ankara. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/24819/mod_resource/content/0/9..EkonomiYonetimi.pdf adresinden alındı
- Akdemir, E. (2014). Avrupa Bütünleşmesinin Tarihçesi. B. Akçay, & İ. Göçmen içinde, *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar* (s. 50). Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Akın, C. (1986). *Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma*. İstanbul: Kayıhan.
- Aktan, H. (1983). Para Birlikleri Kuramı ve Avrupa Para Sistemi. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Yayınları*, 4, s. 95-98.
- Alptekin, E. (2009, Nisan). Menkul Kıymetleştirme ve Küresel Finans Krizindeki Rolü. *İzmir Ticaret Odası Ar-Ge Bülteni*, s. 11-16.
- Altunbas, Y., Evans, L., & Molyneux, P. (2001). Bank ownership and efficiency. *Journal of Money, Credit and Banking*, 926-954.
- Amerika Birleşik Devletleri - Kişi başına düşen GSYİH*. (2019). Trading Economics: <https://tr.tradingeconomics.com/united-states/gdp-per-capita> adresinden alındı
- Anayiotos, G., Toroyan, H., & Vamvakidis, A. (2010). The efficiency of emerging Europe's banking sector before and after the recent economic crisis. *Financial Theory and Practice*, 34(3), 247-267.
- Atar, A. (2017). Başlangıcından Günümüze Dünyada ve Türkiye'de İslâmi Bankacılığın Genel Durumu. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(4), s. 1029-1062.

- Avcı, T., & Çağlar, A. (2016). Stokastik Sınır Analizi: İstanbul Sanayi Odası'na Kayıtlı Firmalara Yönelik Bir Uygulama. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 18-39.
- Avrupa Birliği Bakanlığı. (2011). *Avrupa Birliği'nde Küresel Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler ve Birliğin Rekabet Gücünün Arttırılmasına Yönelik Girişimler: "Euro Rekabet Paketi"*. T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı: https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/empb/yayinlar/euro_plus_pact.pdf adresinden alındı
- Bacanlı, Z. (2004). *Dünyada Yeni Trend: Faizsiz Bankacılık*.
- Balmumcu, Ö. (2013). Küresel Finans Krizi Ekseninde Para Politikası Tartışmaları. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4 (2), s. 32-55.
- Battese, G. E., & Coelli, T. J. (1995). A Model for Technical Inefficiency Effects in a Stochastic Frontier Production Function for Panel Data. *Empirical Economics*, 20, 325-332.
- Battese, G. E., Heshmati, A., & Hjalmarsson, L. (2000). Efficiency of labour use in the Swedish banking industry: A stochastic frontier approach. *Empirical Economics*, 25(4), 624-640.
- Bauer, P. W., Berger, A. N., Ferrier, G. D., & Humphrey, D. B. (1998). Consistency conditions for regulatory analysis of financial institutions: a comparison of frontier efficiency methods. *Journal of Economics and business*, 50(2), s. 85-114.
- BBC. (2018). *Yunanistan'ın 8 yıldır süren ekonomik kurtarma programı sona erdi*. BBC: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45245099> adresinden alındı
- Beccalli, E., Casu, B., & Girardone, C. (2006). Efficiency and Stock Performance in European Banking. *Journal of Business Finance & Accounting*, 33 (1-2), 246-263.
- Belanès, A., Ftiti, Z., & Regaïeg, R. (2015). What can we learn about Islamic banks efficiency under the subprime crisis? Evidence from GCC Region. *Pacific-Basin Finance Journal*, 33, 81-93.
- Belsky, E., & Richardson, N. (2010). Understanding the boom and bust in nonprime mortgage lending. *Joint Center for Housing Studies of Harvard University*, s. 149.
- Berger, A., & Humphrey, D. (1997). Efficiency of financial institutions: International survey and directions for future research. *European journal of operational research*, 98(2), s. 175-212.
- Birdal, M. (2009). Bir krizin anatomisi: ABD Mortgage piyasasının kurumsal yapısı ve krizin dinamikleri. *Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi*, (s. 1-27). Eskişehir.
- Bozkurt, E., Özcan, M., & Köktaş, A. (2004). *Avrupa Birliği Hukuku*. Ankara: Asil.
- Christopoulos, D. K., Lolos, S. E., & Tsionas, E. G. (2002). Efficiency of the Greek banking system in view of the EMU: a heteroscedastic stochastic frontier approach. *Journal of Policy Modeling*, 24(9), 814-829.

- Coelli, T., Rao, D., & Battese, G. (2003). *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Council of Economic Advisers. (2012). *Economic Report of the President*.
- Çalışkan, Ö. V. (2003). Uluslararası Finansal Krizler. *Ekonomik Yaklaşım*, 14 (44-46), s. 226.
- Çanakçı, M. (2014). Çok Kutuplu Dünyada İslami Finans Piyasalarının Gelişimi ve Sukuk İhraçları. *Türkiye İslam İktisadı Dergisi*, 1 (2), s. 43-58.
- Dadush, U. B., & Aleksashenko, S. (2010). Paradigm lost: the euro in crisis. *Carnegie Endowment for International Peace*.
- Danişoğlu, A. Ç. (2007). Para Krizleri: Türkiye'de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 1-11.
- De Grauwe, P., & Ji, Y. (2012). Mispricing of sovereign risk and multiple equilibria in the Eurozone. *Centre for European Policy Working Paper*, 361, s. 17.
- Delice, G. (2003). Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20, 61.
- Demir, F., Karabıyık, A., Ermişoğlu, E., & Küçük, A. (2008). ABD Mortgage Krizi. *BDDK Çalışma Tebliği*, 3, s. 1-118.
- Demirbaş, M., & Sezgin, F. (2010). Likidite Krizi Sürecinde Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği'ne Üye Ülkeler Ve Türkiye'deki Bankacılık Sektörünün Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi : 2006-2010 Dönemi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (3), 135-158.
- Dikmen, F. (2013). Türk Bankacılık Sektörü İçin Bir Etkinlik Analizi: 2003-2007. *Ekonomik Yaklaşım*, 23 (85), s. 83-120.
- Dura, C., Atik, H., & Dumrul, C. (2007). *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*. Ankara: Nobel.
- El-Agraa, A. M. (1990). *The economics of the European Community*. Hemel Hempstead: Philip Allan.
- Erarslan, C. (2016). Küresel Finansal Krizi Anlamak. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1).
- Ernst & Young. (2016). *World Islamic Banking Competitiveness Report*. London.
- Ersoy, İ. (2009). The impact of the global financial crisis on the efficiency of foreign banks in Turkey. *In International Conference on Finance and Banking: Structural and regional impacts of financial crises*, 12, s. 148-161.
- Ersoy, İ., & Çağıl, G. (2017). The Impact Of The Sovereign Debt Crisis On The Efficiency Of Foreign Banks In Turkey. *Marmara Journal Of European Studies*, 25 (2).
- Europa Consillium. (2011). *Statement by the Eurogroup*. https://www.consillium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ecofin/118050.pdf adresinden alındı

- European Central Bank Database. (2018). *European Central Bank Database*. <https://sdw.ecb.europa.eu/> adresinden alındı
- European Union. (2011, 03 11). *Conclusions of the Heads of State or Government of the Euro Area*. Brussels.
- Eurostat Database. (2019, 6 22). Eurostat: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database> adresinden alındı
- Evliyaoğlu, T. (2010). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 25. *2008 Krizi Sonrası Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Fare, R., Grosskopf, S., & Lovell, C. A. (1985). *The Measurement of Efficiency of Production*. Boston: Kluwer.
- Fernandez, R., & Schumacher, L. (1997). Does Argentina Provide a Case for Narrow Banking? *Preventing Banking Sector Distress and Crises in Latin America (Ed.)*, Suman K. Bery and Valeriano F. Garcia, *World Bank Discussion Paper*, 360, s. 22-31.
- FHFA. (2019, 06 01). *House Price Index Datasets*. Federal Housing Finance Agency: <https://www.fhfa.gov/DataTools/Downloads/Pages/House-Price-Index-Datasets.aspx#qpo> adresinden alındı
- Fratianni, M., & Marchionne, F. (2009, 04). The Role of Banks In The Subprime Financial Crisis. *Review of Economic Conditions in Italy*, 1, s. 8.
- Gheeraert, L., & Weill, L. (2015). Does Islamic banking development favor macroeconomic efficiency? Evidence on the Islamic finance-growth nexus. *Economic modelling*, 47, s. 32-39.
- Giannoe, D., Lenza, M., Pill, H., & Reichlin, L. (2011). Non Standard Monetary Policy Measures and Monetary Developments. *ECB Working Paper Series*, 1210, s. 14-15.
- Gillespie, P. (2012). At the Receiving End- Irish Perspectives and Response to the Banking and Sovereign Debt Crises. *Asia Europe Journal*, 9, s. 125-139.
- Goldstein, M. (1998). The Asian financial crisis: Causes, cures, and systemic implications. *Peterson Institute*, 18.
- Güler, B. Ş., & Çamlıca, F. (2013). Avrupa Birliğinde Ekonomik ve Finansal Krize Karşı Alınan Önlemler. B. Akçay içinde, *Avrupa'yı Saran Kriz* (s. 10). Ankara: Seçkin.
- Güray, M. (2013). Avrupa Birliğinde Sosyal Diyalog. *ÇSGB Çalışma Dünyası*, 1, 144-158.
- İKV. (2014). *Avrupa Birliği: Tarihçe*. İktisadi Kalkınma Vakfı: <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=28> adresinden alındı
- İKV. (2019). *Ekonomik ve Parasal Birlik*. İktisadi Kalkınma Vakfı: https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=230 adresinden alındı

- Illing, F. (2013). *Die Euro-Krise: Analyse der europaischen Strukturkrise*. Wiesbaden: Springer VS.
- IMF. (2002). *Eye of the storm: New-style crises prompt rethink about prevention and resolution measures*. IMF: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/eye.htm> adresinden alındı
- IMF. (2019). *World Economic Outlook Database*. International Monetary Fund: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2019/01/weodata/index.aspx> adresinden alındı
- İnan, E. (2000). Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik. *Bankacılar Dergisi*, 34, s. 85–86.
- Islamic Financial Services Board. (2018). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*. Kuala Lumpur.
- Kaparakis, E. I., Miller, S. M., & Noulas, A. G. (1994). Short-run cost inefficiency of commercial banks: A flexible stochastic frontier approach. *Journal of Money, Credit and Banking*, 26 (4), s. 875-893.
- Karluk, R. (1998). Avrupa Para Birliği, Euro Ve Geleceği. *Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(1-2), s. 261-293.
- Kök, R., & Yeşilyurt, M. E. (2006). İlk Beş Yüz İmalat Sanayi Kuruluşunun Etkinlik Analizi ve Sigma Yakınsaması-Türkiye Örneği: 1993- 2000. *İktisat İşletme ve Finans*, 249, s. 46-60.
- Krugman, P. (2009). How did economists get it so wrong? *New York Times*, 2(9), s. 170.
- Macrotrends. (2019, 06 01). *NASDAQ Composite - 45 Year Historical Chart*. <https://www.macrotrends.net/1320/nasdaq-historical-chart> adresinden alındı
- Meeusen, W., & Broeck, D. J. (1977, 18). Efficiency Estimation from C-D Production Functions With Composed Error. *International Economic Review*, 18, s. 435-444.
- Mishkin, F. S. (1996). Understanding financial crises: a developing country perspective. *National Bureau of Economic Research*, 5600.
- Mishkin, F. S. (2001). Financial Policies and the Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries. *NBER Working Paper Series*, 8087.
- Mohamad, S., Hassan, T., & Bader, M. K. (2008). Efficiency of conventional versus Islamic Banks: international evidence using the Stochastic Frontier Approach (SFA). *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 4 (2), s. 107-130.
- Mokhtar, H. S., Abdullah, N., & Al-Habshi, S. M. (2006). Efficiency of Islamic banking in Malaysia: A stochastic frontier approach. *Journal of economic cooperation*, 27(2), s. 37-70.
- Mundell, R. A. (1961). A Theory of Optimum Currency Areas. *American Economic Review*, 51 (4), s. 657-665.

- Murillo, L. R. (2004). Economic Efficiency and Frontier Techniques. *Journal of Economic Surveys*, 18(1), s. 33–77.
- Özcan, M. (2008). İrlanda ekonomisi ve küresel ekonomik kriz. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, 29.
- Özden, A. (2010). Günümüzde Etkinlik Kavramı ve Ölçüm Metotları. *Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi*. 22-24.
- Özer, M. (1999). Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar. *T.C. Anadolu Üniversitesi (Eskişehir)*, 1096.
- Öztürk, S., & Gövdere, B. (2010). Küresel Finansal Kriz Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi*, 5, s. 377-397.
- Pampurini, F., & Quaranta, A. (2018). Sustainability and Efficiency of the European Banking Market after the Global Crisis: The Impact of Some Strategic Choices. *Sustainability*, 10(7).
- Prinz, A., & Beck, H. (2012). Fighting Debt Explosion in the European Sovereign Debt Crisis. *Intereconomics*, 3, s. 185-189.
- Sachs, J. D. (1998). Alternative approaches to financial crises in emerging markets. *Harvard Institute for International Development Discussion Papers*, 568.
- Samad, A. (2004). Performance of Interest-Free Islamic Banks vis-a-vis Interestbased Conventional Banks of Bahrai. *Journal of Economics and Management*, 12, s. 1-15.
- Seitz, W. D. (1971). Productive Efficiency in the Steam-Electric Generating Industry. *The Journal of Political Economy*, 79, s. 878-886.
- Seyrek, İ. H., & Ata, H. A. (2010). eri Zarflama Analizi ve Veri Madenciliği ile Mevduat Bankalarında Etkinlik Ölçümü,. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 4 (2).
- SPL. (2018, 12 31). *Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu'nun Lisanslama Sınavları Çalışma Kitabı*. <https://www.spl.com.tr/spl/eep/kurumportal/Content/sinav-hazirlik-rehberleri/56/> adresinden alındı
- Sümer, G., & Onan, F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17 (3), s. 302-303.
- Şekeroğlu, S., & Özer, K. (2017). Bankacılık Sektöründe Yükselen Değer: Katılım Bankacılığı. *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi (BAFAD)*, 4 (2), s. 15-25.
- Taylor, J. B. (2009, January). "The Financial Crisis and The Policy Responses: An Emprical Analysis of What Went Wrong",. *NBER Working Paper 14631*.

- TBB. (2019). *İstatistiki Raporlar*. Türkiye Bankalar Birliği: <https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59> adresinden alındı
- TCMB. (2019). *Elektronik Veri Dağıtım Sistemi*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: <https://evds2.tcmb.gov.tr/> adresinden alındı
- TKBB. (2019). *Sektör Bilgileri Veri Seti*. Türkiye Katılım Bankaları Birliği: <http://www.tkbb.org.tr/veri-seti> adresinden alındı
- Tunay, K. B., & Silpar, M. (2006). Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Karlılığa Dayalı Performans Analizi-1. *TBB Araştırma Tebliğleri Serisi*, 1, s. 1-45.
- Tunç, H. (2013). *Katılım bankacılığı: felsefesi, teorisi ve Türkiye uygulaması*. İstanbul: Nesil.
- Turan, Z. (2011). Dünyadaki Ve Türkiye'deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri Ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (1), s. 78.
- Turgan, E. (2013). 2008 Krizinin Avrupa Birliği Ülkelerine Etkisi ve Krizleri Önlemeye Yönelik Geliştirilen Mekanizmalar. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), s. 219-255.
- Türkiye Katılım Bankaları Birliği. (2019). *Faizsiz Finans Sözlüğü*. <http://www.tkbb.org.tr/faizsiz-finans-sozlugu#1556> adresinden alındı
- Yardımcıoğlu, M., Ayrıçay, Y., & Coşkun, S. (2015). İslami Finans Çerçevesinde Menkul Kıymetleştirilmiş Varlık: Sukuk Dünya ve Türkiye Piyasası İncelemesi . *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1), s. 157-174.
- Yay, T., Yay, G. G., & Yılmaz, E. (2001). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler. *İstanbul Ticaret Odası Yayınları*, 47.
- Yıldırım, İ. (2017). QISMUT Ülkelerindeki İslami Bankaların Finansal Etkinlik Analizi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 3 (2), s. 187-216.
- Yılmaz, D. (2016). Avrupa Ekonomik ve Parasal Birliği (EPB) Kapsamında Finansal İstikrar: Kriz Öncesi ve Sonrası Bir Karşılaştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (34), s. 302-303.

7 ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Ahmet Talha ÖZDEMİR
Doğum Tarihi- Yeri: 30.06.1991, Gebze - KOCAELİ
Adres: Cami Mah. Tuzla Cad. No:27 D.2 Darıca / KOCAELİ
E-mail: ahmettalhaozdemir@gmail.com
Yabancı Dil: İngilizce
Lisans: Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksek Okulu Aktüerya Bölümü - 2014
Yüksek Lisans: Marmara Üniversitesi Avrupa Araştırmaları Enstitüsü Avrupa Birliği İktisadı - 2019
İlgi Alanı: Ekonomik Entegrasyon, Sermaye Piyasaları, Uluslararası Finans ve İslami Bankacılık